

ČAS

REVIJA LEONOVE DRUŽBE

Letnik XXXIV

VIII

1939-1940

V S E B I N A

Dr. Cajnkar Stanko: Osmero blagrov (str. 313) — Vinko Brumen: Vprašanje
ljudske vzgoje pri nas (str. 328) — Ocene (str. 335) — Zapiski (str. 345)

»Cas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo letno. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Tyrševa c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna, in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljsišču v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 7/I. (Prosvetna zveza); telefon št. 28-58.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Jože Kramarič za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

Osmero blagrov.

Dr. Cajnkar Stanko.

Blagri so uvod v pridigo na gori (Mat 5, 1—12). Pridiga na gori pa je samo eden Kristusovih govorov. Zato ne more bogastvo teh zahtev in obljub izčrpati globin krščanskega nauka. Niti ne moremo trditi, da je v pridigi na gori podana celotna krščanska etika. Nositelj krščanstva kot celote je samo živa Kristusova Cerkev. Zato je treba zadnjo modrost Gospodovega nauka iskati v njenem celotnem nauku. To je bilo treba povedati, ker iščejo nekateri prenašli misleci smisel in bistvo krščanstva skoraj izključno v pridigi na gori, če že ne samo v osmerih blagrh.

Pridiga na gori zaradi te svoje fragmentarnosti nič ne izgubi. Njena globina je kljub temu neizmerna. Božja modrost odseva iz vsake besede, pa naj je zapoved, trditev ali samo obljuba.

Blagri so temelj pridige na gori. Kdor je prodril v smisel njihove božanske paradoksnosti, kdor je dounel modrost te resnično enkratne filozofije, more dognati smisel vsega, kar blagrom sledi.

Paradoksnost Kristusovih trditev ni morda samo literarna posebnost Gospodove govorice. Ni zgolj zanimivost, ki naj človeka prisili k razmišljanju. Tudi ni samovoljnost umetnika, ki hoče biti za vsako ceno nov in interesanten. Paradoks je edini resnični izraz življenja, kakršno v resnici je. Ta polarnost božjega in človeškega, večnega in ustvarjenega, neizmerno veselega in strahotno žalostnega se drugače sploh izraziti ne da.

V tej skladnosti med življenjem, kakršno v resnici je, in med Kristusovo trditvijo je treba iskati najgloblji vzrok za večno aktualnost pridige na gori. Ako res samo paradokсна Gospodova beseda smisel in skrivnost življenja pravilno razloži, potem je vse nasprotovanje tej modrosti obenem boj proti naravi, kakor je izšla iz božjih rok. Takšen boj pa je brez drobca pravega smisla. Človeštvo se bo končno vendarle moralo vrniti k tej edino resnični modrosti. Ta misel je danes še prav posebno važna. Saj ni dvoma, da se v naši dobi krščanstvo bori za svojo življenjsko upravičenost. Danes ne gre samo za običajen odpad od krščanske etike. Ne gre le za neko slovo od verovanja in čistosti življenja, kakor se je to dogajalo v

vseh dobah zaradi človeških grehov in strasti. V stoletjih, ki so za nami, so se ljudje norčevali iz Cerkve, iz svetništva, iz čistosti srca, da, celo iz Boga samega. Toda vse to se je godilo iz neke objestnosti. Vedeli so, da njihovo norčevanje velja nečemu, kar je lepo, morda prelepo zanje; nečemu, kar je težko, morda pretežko zanje; nečemu, kar je resnično, pravično in dobro. Danes pa gre za nauk sam. Gre za notranje bistvo krščanstva; gre za duha našega mišljenja, za smisel našega gledanja na svet. Po mnenju teh novih odrešenikov človeštva je krščanstvo v svojih temeljih zmotno. Važno je, da ne gre samo za zmotnost nadnaravnih resnic, ki jih je krščanstvo prineslo. Te so tudi razne racionalistične filozofije zanikale. Danes gre celo za smisel samega človečanstva, kakor ga je izoblikovala krščanska kultura v spominu na velike poganske mislece in etike. Gre za vrednote ljubezni, usmiljenja, potrpljenja, sočutja, odpuščenja, prijateljstva in vzajemnosti vseh ljudi. Širokost in globina krščanstva sta ogroženi. Objestnost naj bi postala tudi svetovni nazor. Sovraštvo bi naj bilo temeljna človečanska pravica in dolžnost. Ljubezen in dobrohotnost sicer še nista pregnani, včasih sta celo sveta in trda dolžnost, a predaleč ne smeta segati. Ustaviti se morata nekje ob meji naroda, rase, države ali razredne skupnosti. Mi pa vemo, da je tako omejevanje ljubezni obenem tudi njena smrt. To je strašen egoizem, ki si je nadel hinavsko lepo ime.

V tej strašni borbi za smisel življenja se moramo kot kristjani z vso vnemo poglobiti v temeljne resnice krščanstva. Vemo, da so glavne misli našega verovanja iz nadnaravnega sveta: Kristusovo božanstvo, odrešenje, milost, dobra dela, večna sreča pri Bogu, večno pogubljenje in še mnogo drugega. Vemo pa tudi, da je ves ta nadnaravni svet postavljen na temelje naravnih resnic. Zato je za naše nadnaravno verovanje neka prava naravna struktura naše duševnosti izredne važnosti. Ves nadnaravni svet mora skozi to naravno prizmo, ako hoče v nas zaživeti. In če je to temeljno gledanje na Boga in svet napačno, Kristusov nauk v nas ne bo našel pravega odmeva. Ako bomo kljub temu nosili krščansko ime, bo to zgolj zunanost. To zlo pa utegne biti hujše kakor iskreno sovraštvo do vsega, kar je v nasprotju z našo duševno strukturo.

Naše delovanje mora biti v skladu z našim najglobljim prepričanjem. Ako gradimo svojo vero kakor tudi svojo življenjsko filozofijo na Kristusovem nauku, mora biti tudi naše delovanje priča in potrdilo tega našega gledanja na svet. Naše življenje je vsekakor boj, pa naj bi dali tej besedi kakršen koli smisel. V boju moramo uporabljati prava sredstva. Prava sredstva pa so samo tista, ki so izraz naše najgloblje narave, našega najtrdnejšega prepričanja. Vse drugo nas v pravem boju samo ovira. David ni mogel s Savlovo

bojno opremo nikamor. Ni bila narejena zanj. Tudi mi ne moremo s tujo navlako nikamor. Kakor hitro se tako nenaravno našemimo, smo že bitko izgubili.

Moramo se vrniti k sebi nazaj. Misel zvestobe lastnemu gledanju nam je potrebna kakor vsakdanji kruh. Nagli uspehi onih tujih odrešenikov nas ne smejo begati. Naglica ni nikakšen dokaz. Gotske katedrale so gradili dolga desetletja. Pa so zato trdne in lepe. Maternska vzgoja ni plod naglice; in če je, je zanič. Za vse, kar je veliko, lepo in dobro, je treba časa in potrpljenja. Tudi za uspehe odrešilnih misli iz pridige na gori.

Moje misli o blagih so samo nekakšne obrobne opazke. Kar bom povedal, ne bo nikaka znanstvena razlaga, nikaka prava eksegeza. Nič ne bom citiral. Vso tekstno in drugo kritiko bom opustil. Ne trdim, da so to stvari brez pomena. Drugod bi bilo to neobhodno potrebno. V tem razmišljanju pa ne more imeti prve besede. Ne bomo si stavili vprašanja, kako so Kristusovi poslušalci pridigo na gori razumeli. Za nas bi bilo to zgolj zanimivo psihološko vprašanje in nič več. Važno je, kako je Kristus svoje besede povedal, razložil in poudaril. Važno je, kakšen smisel je On svojemu nauku hotel dati, kako globino in obsežnost, kakega duha in kako pomembnost. Na to pa lahko odgovori samo Cerkev, ki je njegov nauk sprejela, ohranila in nam posredovala. Krščanstvo kot celota je edini pravi razlagalec pridige na gori in vsega drugega. Zato lahko rečemo, da končna razlaga blagrov še ni podana. Nikjer je nimate v celoti zapisane, od nikoder je ne morete prepisati in končno veljavno redigirati. Ves Kristusov nauk njegova Cerkev z življenjem samim vedno znova razlaga in dopolnjuje. Vsako človeško srce v tej veliki skupnosti lahko odkrije kako novost, lahko prinese kako popolnejšo razlago. Kristus je rabil prav vsakdanje besede, ki so imele že svoj pomen. Toda nobena Kristusova beseda ni mogla ostati tako uboga, ozka in majhna, kakor je hotel ljudski način izražanja. V celoti njegovega nauka je dobivalo vse globlji pomen, ki ga ljudje niso mogli kar takoj doumeti.

Zato se mi ni zdelo važno preiskovati, kako so prvi Kristusovi poslušalci te paradokсне trditve sprejeli in razumeli. Važnejše je, kakšen smisel je v teh nenavadnih izjavah odkrila ali vsaj zaslutila njegova Cerkev v teku svojega dvatisočletnega življenja. Toda tudi vprašanja ne mislim reševati v zvezi z zgodovinskimi podatki krščanske tradicije. To bi bilo ogromno delo, za katerega nimam niti znanja niti časa. Moje razmišljanje bo mnogo bolj preprosto. Iz tega, kar kot človek, kot kristjan in kot duhovnik o smislu krščanstva vem, bom poskušal osem blagrov s trohico nekega psihološkega gledanja razložiti in nekam bolj v bližino postaviti.

»Blagor«.

Prvi pozdrav Odrešenika sveta, oznanjevalca evangelija in učlovečene božje Ljubezni, ne more biti nič drugega kakor obljuba sreče. Misel na srečo je tako globoko prepletena z našim bistvom, da bi nas vsak učenik do obupnosti razočaral, ako bi nam vsaj v neki obliki sreče ne prinesel. Polni pomen besede »blagor« je nemogoče odkriti. Naša želja po sreči je neizmerna, zato more samo večno uresničenje tega hrepenenja dati na to vprašanje zadnji odgovor. Takšen odgovor ni nikaka beseda. To je lahko samo doživetje, eno samo doživetje, Bog sam.

Vendar so blagri tudi naša zemeljska duhovna hrana. Zato mora imeti beseda tudi svoj zemeljski smisel. Druga beseda za isto resničnost je sreča. Pa nam tudi ni prav jasna. Vemo le to, da ta sreča pridige na gori ni istovetna s srečo vsakdanjih hrepenenj. V njej je mnogo več in mnogo manj. Sreča otrok božjih prihaja včasih v raztrgani obleki; je brez doma, brez varstva, brez kruha in obleke, brez užitkov in vsakdanje tolažbe. Da je res sreča, vemo iz neke trdne zavesti varnosti, iz neke vere v končno uresničenje vsega, kar je dobro, lepo in sveto. Ta sreča nam je nekam neposredno dana, kakor nam je dana samosvest, čeprav je nihče ne more izkustveno dokazati.

»Ubogi v duhu«.

Samo Bog je neizmerno bogastvo. Stvarstvo je v primeri z Bogom samo senca resničnega bivanja. Po nekem nedoumljivem božjem čudežu pa tudi ta senca začenja biti in živeti. V muki vednega spreminjanja se dviga iz niča in se obrača k izvoru svojega bivanja. V tej živi božji senci ustvarjenega sveta je duh kakor zadnji cvet, ki se svoje odvisnosti in svojega izvora zaveda. Temeljna zavest vsakega ustvarjenega duha je misel popolne odvisnosti od Boga, ki edini resnično je. Zato je tudi naše človeško življenje neizmeren glad po tem zadnjem in resničnem bogastvu. Človek je vtelešeno hrepenenje po neki neskončni vrednoti, ki je Bog sam.

Pravo ime vsega ustvarjenega sveta je odvisnost. Popolna, celotna, bistvena in absolutna odvisnost, brez drobca samobitnosti in neodvisnosti. To je morda najbolj temeljna misel vsake prave religioznosti, morda tudi vsake resnične filozofije. Odgovor človeka na to osnovno resnico je priznavanje te ustvarjene ničnosti in z njo zvezane popolne odvisnosti. To je metafizični temelj našega uboštva, ki ga Kristus na prvem mestu blagruje. Ta majhnost v primeri z Bogom je resnično uboštvo, metafizična revščina in ničnost. Začetek našega resničnega življenja je zavest vsega tega. Vsa modrost mora

s tem absolutnim dejstvom računati. Vse, kar je izven teh osnov, je prazno, brezpomembno in zmotno. More voditi samo v nesrečo.

Občutek te popolne odvisnosti, absolutnega siromaštva in revščine se lahko začne ob katerem koli doživetju. Ob vsaki praznoti, ob vsakem pomanjkanju, ob vsaki še tako vsakdanji revščini. Uboštvo je čudovito pisana vrsta nepopolnosti, ki nas spominjajo božjega bogastva. Navadno, vsakdanje pomanjkanje je v vsem tem samo prvi člen. Morda je ta način uboštva najbolj razširjen, najbolj znan in mnogim najbolj zoprn, ker se dotakne človeka v njegovem čutnem življenju, ki je vsem ljudem na isti način dano. Glad po telesnem kruhu je najbolj splošno doživetje revščine. Hrepenenje po duhovni hrani je na splošno mnogo manj boleče pomanjkanje. Ljudje so za to vrsto kruha nekam topi, indiferentni in leni. Ono primitivno pomanjkanje telesne hrane je lahko prva zavest uboštva, odvisnosti, navezanosti na neko povsem drugačno vrednoto. Materialno ubog človek se zave svoje bornosti, svoje bistvene omejenosti in začne razmišljati. Sitost to prvo hrepenenje po pravih vrednotah uspava, morda celo uduši ali ubije. Zaradi te pripravljenosti za neko resnično iskanje pravega življenjskega smisla so materialno ubogi ljudje Kristusu bližji, ne da bi pridiga na gori iz uboštva kot tvarnega pomanjkanja hotela narediti kako občeveljavno vrednoto. Nova izkustva so nas poučila o strašnem dejstvu, da je lahko tudi veliko (nezasluženo) tvarno pomanjkanje prav tako uspavalno sredstvo kakor samozadovoljna sitost. Takemu uboštvu bi blagor prav tako malo veljal kakor bogastvu. Lahko bi celo rekli, da je tako tvarno pomanjkanje največja zapreka uresničenja božjega kraljestva, ker ljudi tako fizično izmuči, da jim tudi hrepenenje po resnici ubije. Ta usodni vpliv sodobne materialne bede bo treba vsekakor bolj ostro podčrtati. Krščansko pojmovanje življenja mora biti zgrajeno na nekem pravilnem dinamizmu, ki gre povsod do zadnjega smisla in se nikoli ne ustavlja ob samih besedah, pa naj bi bile te v kaki dobi še tako jasno opredeljene. Nove razmere morejo takšen obrabljen pojav popolnoma izvotliti. In mi sami utegnemo blagrovati to, kar prinaša največje zlo. Materialno uboštvo je lahko kažipot k Bogu, more pa postati tudi strašna zapreka. V nobenem slučaju pa ni to neka religiozna nujnost, brez katere bi blagor ne imel več nobenega smisla. Saj bi v tem nemogočem primeru morali z največjo vnemo skrbeti za to, da ta beda ostane, ker bi se nam sicer Gospodova obljuba izgubila. To pa bi bila smrt vsake prave krščanske kulture. Vemo, da za to Gospodovo obljubo, ki je navezana na dejstvo pravega občestva, ne bomo ogoljufani. Človeštvo ima pravico in dolžnost, da z vsemi dobrimi sredstvi preganja tvarno revščino in gradi svojo kulturo. Uboštvo pridige na gori ni bistveno zakoreni-

njeno v tem primitivnem pomanjkanju. Kraljestvo božje ne črpa svoje moči iz pomanjkanja telesnega kruha. Človeška omejenost, naša bistvena odvisnost ima še mnogo drugih in trajnejših vzrokov za večno resničnost Kristusovega blagovanja.

Uboštvo duha je omejenost razuma (ne v smislu kake behavosti, kakor trdijo analfabeti v krščanstvu), nebogljenost naših misli, razlag, teorij, sestavov, teoloških in filozofskih formulacij, uboštvo besede vobče. S tem svojega razuma ne ponižujemo. Hočemo samo primerjati Boga s seboj, zakladnico resnice s svojim dejanskim znanjem, jasnosti živega božjega spoznanja s svojim počasnim in nepopolnim razumevanjem. Brez ozira na Boga so ta spoznanja naš ponos, naša veličina, naš neprecenljiva odlika. Toda samo v tej nemogoči hipotezi, da je treba gledati stvarstvo brez njegovega odnosa do Boga.

Uboštvo pridige na gori je dalje tudi revščina naše volje. Volja je energija, ki bi se naj obnavljala samo iz božjih vrelcev. V kolikor tega ne zmore, podlega ničnim vrednotam in ne zna čakati na veliko doživetje, ki je pripravljeno za vsakega izmed nas. Zaradi naglice, s katero grabi za varljivim videzom, zamudi najlepše trenutke. Nikoli ne čaka na pravem mestu. Zato je kljub naglici vedno tam, kjer ni ničesar.

Pa tudi naše čustvovanje je ubogo. Nič prav umirjenega in trdnega ni v njem. Zaletava se iz ene skrajnosti v drugo. Niha med sovraštvom in malikovalsko zaverovanostjo. Ljubi in sovraži obenem. In ljubi tako, da je ljubezen usodnejša kakor sovraštvo, in sovraži tako, da je sovraštvo samo maskirana ljubezen. Spreminja imena, kakor spreminja svoje bistvo. Danes povišuje do neba, jutri bo obsojalo do pekla. To uro je vse čudovito lepo, čez nekaj časa bo ista vrednota brez sleherne zanimivosti.

Vsepovsod smo ob mejah svojega ustvarjenega bistva. Vsak prepad utegne vzbuditi spomin na to, kar dejansko smo. Naše bistvo ni v skladu s tem, kar z vso silo hočemo. Naša resnica je premajhna za našo radovednost, naša sreča preplitva za naše hrepenenje po neskončnih globinah. To je naše neizogibno uboštvo. Bog sam čaka v teh mejah na nas, da nas opomni na vse, nam očisti pogled na svet vrednot in nas osreči.

Uboštvo duha je svoboda za Boga. Samo ubogi v duhu imajo čas za Boga. Vsi drugi so večno zaposleni, večno vase zaverovani, sebi in svojim igračkam zaslužnjeni. Sitost in samozadovoljnost duha je neprestana služba samim majhnim stvarjem. Nasprotje svobode za Boga je navezanost na blesk stvari. Suženjstvo pa ne more biti končni smisel našega življenja.

Uboštvo pridige na gori ima svoje osnove v metafizični resnici o odvisnosti stvarstva od Boga in v bistveni nepopolnosti vsega, kar je ustvarjeno. Krotkost pa je skrivnostna pot do drugega, do človeka, ki je naš »bližnji«. Naš bližnji je druga izdaja naše lastne osebnosti, popravljena ali pokvarjena, kakor je pač osebna svoboda hotela. Med dobrimi in slabimi ljudmi ni prave razmejitve. Za čas našega pozemeljskega bivanja ne more nihče te meje prav potegniti. Mejniki so postavljeni nekje v človeških srcih. Zato segamo s svojim življenjem v oba svetova, v svet dobrega in v svet slabega. Zato pravimo, da je naš bližnji druga izdaja naše lastne osebnosti. To, kar je v meni samo kot možnost nakazano, je v drugem uresničeno. Česar se sam v dno srca bojim, to morda v drugem živi. V dobrem človeku gledam možnost svoje vrednosti, ki sem jo zapravljal, v kolikor sem slab. V slabem gledam možnost svoje ne vrednosti, ki nekje v bližini tudi name preži. Delitev v dobre in slabe je samo neka shema za razmejitev dveh svetov v moji lastni notranjosti. Je bolj neka pedagoška metoda, ki bi naj v meni samem razliko med dobrim in slabim bolj poudarila. Prava delitev sveta v dobre in slabe ljudi pa to ni. Za to strašno operacijo nimamo dovolj mirnih rok in čiste vesti.

Ker ima zlo po nekem čudnem užitninskem pravu tudi v nas svojo domovinsko pravico, so tudi tako imenovani slabi ljudje v nekem ozkem sorodstvu z nami samimi. So tako v pravem smislu naši »bližnji«, ker so zelo v bližini. Saj so v nekem oziru v nas samih. Zlo, ki je v nas, jim priznava pravice nekega ozkega sorodstva. Ako koga sovražim, sovražim samega sebe. Vse to, kar mi je zoprno, je v neki meri tudi v meni. Morda je še nedozorelo, morda moje okolje take napake ne vzbuja in ne goji, bistveno pa to vsekakor ni. Vsaj tako prizanesljiv moram biti nasproti tem tako imenovanim slabim ljudem, kakor sem s svojimi lastnimi napakami.

Krotkost izvira iz te zavesti vsesplošnega bratstva, splošne bližine in podobnosti. Sovraštvo v takih odnosih nima prostora. Sovraštvo do bližnjega je večno protislovje, absurdnost in nelogičnost. Človek ruši z njim svoj lastni svet. Sovraštvo je prav zaradi tega najstrašnejša igrača človeškega duha. Morda ima človek ob njegovih groznilnih učinkih podobno veselje, kakor ga občutimo ob razstreljevanju in rušenju snovnega sveta. Toda to blazno veselje še ni opravičilo.

Krotkost je vera v zmago dobrote v meni in v drugih. Krotkost je zaupanje v razum in v voljo, ki končno morata najti svoje mesto.

Krotkost ni neka mahedrava in boječa sentimentalnost, ki bi ji stregla lenoba. Ne, to je najvišja oblika poguma, ker sprejema tudi trpljenje, ki je najtežje breme. Krotkost je dobrotà, ki se svoje moči zaveda. Taka preizkušena dobrotà je najbolj tiha pa obenem najbolj mogočna velesila na tem svetu. Molčeča in mirna, čudovito dostojanstvena in velika v svoji globoki prepričanosti. Ne kriči in ne grozi, ne udarja in ne ubija, ne ruši in ne uničuje. V njenem svetu ni maščevalnosti in ne slepe jeze, ki je le odmev nekega tujega živalskega sveta. Molčeči, na križ razpeti Kristus je v svoji nadzemeljski dostojanstvenosti večni simbol resnične krotkosti.

»Žalostni«.

Žalost pridige na gori je najgloblja žalost tega sveta. Njene korine so v svetu uboštva. Omejenost stvarstva jo ustvarja iz svoje nepopolnosti. Je to žalost duha, ki je ustvarjen za neskončno resnico, pa si mora iskati hrane v spremenljivih malenkostih borih drobtin bitja in resnice. Je to žalost volje, ki je pod vplivom božje polnosti zasanjala sen o večni sreči, ki ne mine, pa se nam v tem svetu noče in ne more razodeti. Nad vsem, kar mislimo, hočemo in delamo, je koprena žalosti, ki ji je smehljaj božjega sveta edina resnična uteha in tolažba.

Naše življenje je vedno domotožje. Vemo, da imamo neke svoje dom. Vemo tudi, da je ta dom poln ljubezenske toplote in miru, vemo pa tudi za razdaljo, ki nas od njega loči. Žalost, ki jo misli Kristus, je v bistvu domotožje po Bogu. Saj niti ni treba, da se vsega tega resnično zavedamo. Marsikdo na ta svoj zadnji in pravi dom morda nikoli ne misli. Vendar je tudi nad njegovim življenjem dihal neke metafizične žalosti, ki se meša v vsako veselje, moti vsako radost in s svojo neizprosnostjo pretresa v dno duše. Ako gledaš jokajočega otroka, ki se mu je igrača razbila, te utegne spreleteti slutnja neke žalosti, ki je tudi tvoja. Ob razbitem prijateljstvu jo čutiš, ob pohojeni ljubezni, ob prevaranem zaupanju, v izgubljeni veri in v zaigrani čistosti srca. Vsak uveneli cvet te more užalostiti, vsak sončni zaton, vsaka pozna jesen. Vsak dan, ki se je poslovil, da se ne vrne nikoli več, je lahko povod žalosti, ki ni nič drugega kakor domotožje po neki stalnosti, po neki mirni in varni posesti vsega, kar je lepo in dobro. Ljudje to vedo, čeprav o tem ne govorijo posebno radi. Vse to poslavljanje jim je uganka, ki se bo zaključila z največjo in najbolj zamotano, z njihovo lastno smrtjo. Ako ne rešujejo življenjskih vprašanj s pomočjo božjih formul, je vse ena sama velika skrivnost, ki ne more biti nič drugega kakor dokaz za popolno nesmiselnost življenja samega. Nam samim te božje enačbe niso pretežke. Sprejemamo jih, ker samo one zadovoljujejo razum

in srce. Domotožje po neki popolni sreči, ki čaka na nas, ni nikaka hipoteza. Žalost pridige na gori je edina žalost, ki ima smisel. Zato je v njej tudi veliko, največje veselje, ki je na tem svetu mogoče. Ta trditev je prav krščansko paradokсна in je prav zaradi tega življenju pravična.

O veselju nam evangelij govori še bolj vneto kakor o žalosti. Kristus si ne nasprotuje. In če je res žalost nad vsem našim življenjem, potem je to žalost, ki je tako čista, lepa in vedra, da sme po vsej pravici nositi ime veselja. Žalost, ki je veselje, in veselje, ki je žalost: Enačba, ki jo samo božja modrost zmore.

Najmanj veselja je v tisti žalosti, ki je nastala v nas zaradi greha, lastnega ali tujege. Ob tej praznoti, ob tem pomanjkanju dobre, ki bi morala biti in veselje deliti, je naša žalost morda res samo žalost. Ta žalost utegne biti skoraj tako globoka, kakor je žalitev, ki smo jo božji ljubezni zadali. Samo vera v božjo stvariteljsko ljubezen, vera v milost, ki nas preustvarja v nove ljudi, je uteha v tej največji bolečini.

»Lačni in žejni pravice«.

Pravičnost pridige na gori ni drobna pravičnost kramarjev, sejmarjev, prekupcev, dolžnikov in upnikov, gospodarjev in delavcev, vladarjev in podložnikov. Pravičnost, ki jo ima v mislih Kristus, je priznavanje našega mesta v božjem stvarstvu. Zato je v njej zavest o božjem gospodstvu na prvem mestu. Bog je zadnje merilo za »prav« in »neprav«. Vsakdanjost mora uporabljati to božjo mero in ne svoje, malenkostno barantaške.

Pravičnost je skladnost z božjo voljo, svetost, velika ljubezen do Boga in dobrohotnost nasproti vsemu njegovemu stvarstvu. Pravičnost je sveta vnema za božji red sveta, ki ga moramo s svojo svobodo soustvarjati.

Pravičnost je borba za dobroto, ljubezen in usmiljenje. Vse to ni lahko. Vsako malenkost je treba z žrtvijo odkupiti.

Glad in žeja sta dokaz za veličino te plemenite borbe. Sejmarji in menjalci, gospodarji in delavci so lačni denarja, kruha, obleke. Žeja jih po dobičku in velikih številkah. Otroci božji pa so lačni pravice. V njih je žeja po velikem božjem redu, ki ga pomagajo ustvarjati, ne da bi sami postali lačni in žejni malenkosti.

Pravičnost je ogenj, ki použiva krivico, storjeno božji ljubezni. Pravičnost pa je tudi plamen, ki uničuje krivico, storjeno plemstvu božjega otroka. (Ali se vam ne zdi, da ta ogenj danes ugaša? Pravičnost, ki jo hočemo, je morda samo delež udobja, ki nam po naših mislih gre. Drugemu, to je našemu bližnjemu pušča ta naša uboga pravičnost zelo malo: neko teoretično pravico do življenja in dela,

neko beraško najnižjo plačo, ki je še vedno prevelika za smrt in premajhna za pravo življenje; nekaj malo strehe in prostora; nekaj drobcev prazne svobode in ubogega veselja. Ali res mislite, da je to tisti veliki red življenja, ki ga je božja Dobrota zamislila za nas vse?)

»Usmiljeni«.

Usmiljenje je sočutje z drugim. Ni prav lahko povedati, kaj je sočutje. Besedo samo često rabimo, pa menda redkokdaj do konca premislimo, kaj hočemo povedati. Čutiti z drugim pomeni, biti z njim. Misлити in hoteti z njim. (Misel more prodreti vsepovsod, volja se mora ob slabem ustaviti. To je razlika, ki je utemeljena v naravi mišljenja in hotenja samega.) Misлити z drugim in za drugim pomeni, premeriti vse, vse pretehtati in presoditi. V taki sodbi je vse važno, čeprav ne vse enako. Navadno človeka sodimo, ne da bi to spremljanje tujih misli res doživeli. S človekom, ki tiho ali glasno prosi usmiljenja, gremo samo nekaj korakov. Ne pustimo mu, da bi povedal svojo bolečo misel do konca. Nimamo časa za to. Preden smo zvedeli, kaj ga boli, smo ga osrečili s svojimi nauki in nasveti, ki so navadno prazni kakor srce, iz katerega so pognali. Sočutje je spremljanje do zadnjih skrivnosti. Naša misel mora s tujim človekom na sleherno pot. In srce mora biti ves čas zelo živo in močno. Usmiljenje brez te zadnje ljubezni, ki hoče do polne luči, je varanje sebe in drugih. Sočutje, ki je zakrivanje oči pred resnico, ni usmiljeno. Pravo usmiljenje je pogumno kakor ljubezen. Zato ga brez ljubezni sploh ni. Tako resnično usmiljenje zajema moči iz božje dobrohotnosti, ki je nam ljudem veden zgled. Utemeljeno je v misli božje prizanesljivosti, ki ve za našo ustvarjeno krhkost in spremenljivost. V Bogu ima vse drugačno podobo. Vse je pravilnejše in jasnejše. Dobrota je bolj jasna in čista, pa je tudi manj blesteča in junaška, kakor se dozdeva nam samim. Zlo je strahotnejše, pa tudi bolj nebogljeno in bedasto, kakor se prikazuje dobrim ljudem. Bog nam kaže svet in življenje v luči vednega spreminjanja in stalne odvisnosti. Vse šele zori za svojo končno obliko. Tudi dobrota in hudo-bija. Tudi sovraštvo in ljubezen. Tudi lepota in grdobija. Zadnja beseda še ni izgovorjena. Zato tudi za našo sodbo v takem svetu ni mesta. Saj bi bilo vse to samo drzno poseganje v zadnjo odločitev, za katero ima samo Bog dovolj ljubezni.

Usmiljenje je misel na splošno človeško usodo in zavzetost za človeka kot omejeno ustvarjeno bitje. Te meje, ki nas utesnjujejo v krog majhnega in nepopolnega, so nam zaradi naših neskončnih želj in ciljev stalna bridkost. S tem ne kritiziramo božjega sveta kot umetnino in dar. Ob vsem tem se še bolj budi naše hrepenenje po

Bogu. Iščemo le svoje mesto, svojo resnico, svojo pravo podobo. Usmiljenje je priznavanje vsega tega. Usmiljenje pa je tudi pravično odmerjanje zaslug in krivde. Usmiljenje ima eno samo merilo za vse. Navadno delamo drugače. Zase hočemo mero razumevanja sleherne potankosti, ki je naše dejanje usmerjala in je nanje vplivala. Zase hočemo samo svoj del krivde. Drugega pa sodimo po nekih idealnih normah, ki samo zahtevajo in ničesar ne razlagajo. Zase in za svojo krivdo hočemo psihologijo, za druge so dobri trdi principi. Tej pristranosti ni mogoče dajati ime usmiljenja.

»Čistost srca«.

Čistost srca je urejenost mišljenja in hotenja v božji luči. Čistost srca je jasnost, pozornost duha, ki je pred ljudmi prav tako odkrit in pošten, kakor bi naj bil pred Bogom. Nasprotje te lepe božje jasnosti in neiskrenost mišljenja, hinavstvo čustvovanja in umazanost namenov, ki jih ne maramo izdati. Zato je farizejstvo vseh vrst največji greh proti temu blagru. Hinavščina je duhovno zakonolomstvo. Vsaka laž je umazanost srca. Vsaka neiskrena beseda zapusti v nas sledove umazanosti, ki jih more umiti samo spokorna ljubezen. Duša pravega farizeja je smetišče brez reda in lepote. Vse je navzkriž, vse je zmešano, prepleteno z nekimi umazanimi cunjami. Med to strašno mešanico utegne biti drobec kruha, zlat prstan ali kakšen drag spomin. Toda kdo naj te dragocenosti najde. Saj se nam to brskanje po takem strašnem in umazanem neredu v dno srca zastudi. Tako je s srcem hinavca! Tisoč motnih misli in želj, brez reda in svetlobe, brez resnice in ljubezni je v njem strašna množina egoizma in podlosti med skladovnico nekdanj tako lepih in polnih besed in pojmov. Saj je menda kje globoko tudi kakšno lepo čustvo, kaka svetla misel, kakšen svet in dober namen. Toda kdo more do teh dragocenosti?

Čistost srca obsega vsega človeka. Vse misli, vse želje, vse cilje in hrepenenja, vse poskuse in dejanja. Srce tu ni samo del človeka. Srce je človek kot celota, kot božji otrok, kot božja umetnina, ki bi naj svetila z lučjo lastne razumnosti in lastne svobode. Saj je končno vsa ta razumnost in svobodnost samo odsev božje lepote, a je obenem vse tako naše, tako človeško, da se dozdeva, kakor da je naša lastna luč. Tako so okna v steni svetla, čeprav sama svetlobe nimajo. Sonce sije skozi nje, tako pravimo. Tako čista so, da sončnim žarkom niso na poti. Naše življenje mora biti tako prozorno steklo, tako jasen red, tako čist svet misli, želj, namenov in načrtov, poskusov in odločnih dejanj. Samo skozi jasno dušo je mogoče videti odsev božje lepote. Samo čisto življenje je kažipot k Bogu.

Čistost srca je dobila tekom krščanskih stoletij nekam ožji smisel. Pomenja nam v prvi vrsti čistost v vprašanju spolnih nagnjenj in teženj. Neka strašna življenjska nujnost je oblikovala to prizadevanje duhovnikov, staršev in vzgojiteljev. Človeštvo je že tolikokrat stalo ob razvalinah, ki jih je povzročila demonija tega najmočnejšega in najusodnejšega nagona (ki je bil po božji volji vsajen v našo naravo), da je moralo v neštetih inačicah to strašno nevarnost podčrtati. Nikdo ni upravičen, da to veliko skrb podcenjuje. Niti ne smemo trditi, da je ta strogost krivična in pretirana. V principih je prav gotovo vse dobro in pravilno. V uporabljanju pa utegne biti marsikaj narobe. Tudi v tej zapovedi je psihologija potrebna. Splošna pravila, ki veljajo v presojanju greha vobče, so tudi tu povsem enaka. Cilj psihološke poglobitve ne sme biti površnost in popustljivost v načelnih resnicah. Biti moramo veseli, da so tako jasno izdelane. Vendar nas Kristusov blagor o čistih v srcu opozarja na obsežnost te važne zahteve. Naše moraliziranje se ne sme s šesto božjo zapovedjo izčrpati. (Včasih se namreč dozdeva, da je vse naše vrednotenje bistveno vezano na to božjo zapoved.) Kristus je živel v svetu, ki ni bil manj razuzdan, kakor je naš. Vendar je njegova borba za čistost srca iskrenosti in resnicoljubnosti posvečala več pažnje kakor pa tej spolni neurejenosti. Evangeliji so trdna priča za to trditvev. To Gospodovo ravnanje je dokaz, da je hinavstvo (v vseh neštetih oblikah) božjemu kraljestvu bolj nasprotno kakor pa stranpota tega življenje ohranjajočega nagona. Seksualna nečistost je čestokrat vsa prežeta z nekim hrepenenjem, ki končno vendarle k luči vodi. Laž pa je topa in trmasta, vase zagledana in ošabna. Ljudje, ki ji služijo, so v božjih očeh največje zlo in najtežja kršitev božjega zakona. Naj bi nekaj naše vzgojiteljske strogosti veljalo tudi tej strašni moralni kugi, ki grozi uničiti resnobo našega krščanskega življenja samega.

»Miro lj ub n o s t«.

Mir je pokojnost srca, ki je našlo v Bogu zadnje zatočišče in najtrdnejše upanje. Mir je sveta varnost otroka v očetovem domu. Mir je dih materinske ljubezni, ob kateri se tako lepo počiva. Mir je prijateljstvo človeka z Bogom, ljudmi in naravo. Mir je neka tiha dostojanstvenost, neka globoka zavest našega božjega plemstva, ki je iz naše majhnosti naredilo kraljevske otroke in samozavestne gospodarje vsega v dar nam podeljenega božjega sveta. Mir je neomajno zaupanje v notranji red sveta, ki bo pod božjim vodstvom dobil svojo pravo podobo. Mir ni samo pogodba med bojevitimi, da se ne bodo bojevali, dokler se kaj posebnega ne primeri. Mir ni le neka konferenca zbranih veličin, ki po svoji volji odločajo o usodi posa-

meznikov in skupnosti. Takšen velik mir je včasih z vsemi svojimi podpisi neprestana vojna, le da nosi drugačno ime. Pravi mir je zadeva slehernega človeškega srca. Ker pa je človeško srce brez božje roke in brez Kristusove blagovesti samo igračka temnih sil, ki se v njem skrivajo, zato brez vere v Kristusa miru nikoli ne bo. Pravi mir je samo mir iz pridige na gori.

Miroljubnost je volja do miru in delo zanj. Pravo in resno delo, delo, ki se začne znotraj, v temeljih, v globinah bitja samega, v razumu in volji, v duši in v srcu. Nemir sveta je ogenj, ki gori iz milijonov src. Ta požar se gasi od znotraj. Najprej naj ugasne moja maščevalnost, da bo okrog tvojih gorečih strasti postalo bolj hladno. Potem bo ugasnil tudi tvoj srd. Morda bo nekoč od vsega tega uničujočega ognja ostal samo pepel spomina in nič več.

»Preganjeni zaradi pravice«.

Kdor je žejen pravice, je često tudi zaradi pravice preganjan. Pravica, tako smo rekli, je božji »prav«. Svet ima svoje merilo. Njegov »prav« je strašno sebičen, obupno ozek in zavisten, razburljiv in občutljiv do blazne besnosti. Božja pravica v tem ozkem svetu nima prostora. Zato so uboge božje pravičnike v vseh časih preganjali. Človeštvo je tako ljubosumno gradilo svoj varljivi svet, svojo strašno fatamorgano, da je videlo v božji pravici svojega najhujšega sovražnika. Dobam tihega preganjanja so sledila krvava leta zelo kričečega zasledovanja. Težko je reči, katera oblika mučeništva je strašnejša. Včasih se dozdeva, da je ono tiho, prezirljivo in ošabno mučenje hujše. V krvavem mučeništvu je zavest nekega heroizma, nekega junaštva, ki je človeku za ohranitev lastne moči in zavesti nujno potrebno. V onem tihem preganjanju pa te tolažbe ni.

V svetu, kakršen je, je preganjanje vsakdanji kruh vseh dobrih ljudi. Kristus pravi, da v tem svetu »pohujšanje mora priti«. To sicer noče biti dokaz za vedno kraljevanje zla na tem svetu (saj je kraljestvo božje resnično dejstvo, ki ga naše delo krepi in veča). Vendar moramo biti pripravljeni na to, da se bo zaradi človekovih strasti dobroti na svetu vedno hudo godilo. In če bi že svet v svojih glavnih obrisih dobil kdaj pečat božjega reda, bo v manjših skupnostih vedno dovolj prostora za trenutno tiranijo zla nad dobroto. Vsaj ti skriti posamezniki bodo vedno zaradi pravice preganjeni. Saj je tudi beseda preganjanje in smeh, gesta, pogled in vse, kar je dano ljudem, da služi za glasno ali prtajeno govorico.

V preganjanju človek zori za Boga. Preganjanje je tisto trošenje semen, o katerem govori Kristus. Seme mora umreti, da zraste bilka z zlatim klasom. V preganjanju duša umre sebi in svojim strastem, da zraste v novo lepoto božjega otroštva. Preganjanje je

edini prehod v deželo pravega poznavanja življenja. Ona vesela življenjska modrost, ki je zrasla brez nekega mučeništva, je dobra samo za oddih in zabavo. V viharjih življenja ne more obstati. Lahka je, da jo vsak veter odnese. Z njo ne prineseš niti ene odrešilne misli.

Kristusove obljube.

Bog je neizmerno bogastvo. Pa je tudi prav tako neizmerna radodarnost. Narava je razsipna z lepotami vseh vrst. To je pečat božje umetniške radodarnosti. Nadnaravni svet pa je razsipavanje ljubezni, ki je najdragocenejša vrednost.

Tudi ako nočemo na povračilo misliti, smo obdarovani. Plačilo je celo bolj naglo, kakor je naše dejanje samo. Saj nas že misel na dobro delo osrečuje. Ves božji red je prepleten s srečo, ki je povračilo zvestobe. Če to vemo, če v to zaupamo, še nismo sebični. Sebičnost je nekaj povsem drugega. Je neko duhovno skopuštvu, neka zavist, neko nezaupanje v božjo radodarnost. Sebičnost meni, da je sreče komaj za nas dovolj. V tej bedasti skrbi ne misli na bližnjega. Grabežljivo stega roke, da obseže čim več in se potem skrije nekam v samoto, kakor otrok, ki je materi ukradel sladkor, pa se boji, da bi ga moral z bratom deliti.

Mi s svojo mislijo o povračilu samo potrjujemo božji red sveta. Priznavamo božjo zamisel, ki druží zvestobo zakonom s pravo srečo. To je vse. Včasih mislimo na to božjo uredbo, včasih nam je pri srcu samo delo, ki ga zaradi njegove lepote opravljamo. V obeh primerih smo v skladu z božjo voljo. To nam povsem zadostuje.

In sedaj pridiga na gorí Kakšno srečo nam prinaša? Kaj nam je obljubljeno?

Ubogim nebeško kraljestvo.

Uboštvo je zavest ničnosti pred Bogom. Uboštvo je svoboda za Boga, služba njemu samemu. Bogu služiti pa pomeni kraljevati.

Služba Bogu je edino kraljevsko opravilo. Vse druge službe jemljejo svobodo. Zvestoba Bogu pa prinaša popolno svobodo. Svoboda je najčistejši izraz kraljevanja. Nebeško kraljestvo (včasih mu pravi isti Učenik »božje kraljestvo«) je kraljestvo brez ukazovanja. Saj je kraljestvo svobodnih, resnično in dokončno svobodnih. Vse to se začinja že tukaj na svetu. Le da je zemeljsko božje kraljestvo še zapleteno v pomanjkljivosti tega sveta. Zato v njem ni popolne svobode, ker tudi naša služba Bogu ni dovolj čista, dovolj nesebična.

Krotkim posest dežele.

Rekli smo, da je krotkost, ki jo blagruje Kristus, največji pogum, ker se tudi trpljenja ne boji. Pogum pa zmaguje. Samo pogumni so

gospodarji. Dežela je svet sam. Ves, v celoti. Zemlja, ljudje, civilizacija, kultura. Biti gospodar vsega tega pomeni: s svojo mislijo, s svojo voljo, s svojo ljubeznijo in dobrohotnostjo vse to urejevati, vzdrževati, podpirati, da se ne zruši. Kristus je to izrazil s podobo soli in luči. Sol varuje pred gnilobo, luč razsvetljuje prostor za človeško delo. V vseh časih so dobri ljudje svetu gospodovali, ker so ga z naporom svoje stvariteljske dobrote vzdrževali in urejevali. Zunanje gospostvo prav malo pomeni. Važno je to, kar svet in življenje v notranjosti ohranjuje in krepi.

Žalostnim tolažba.

Žalost pridige na gori je vedra in jasna. V njej ni obupa, ni nevere in sovraštva. Je samo hrepenenje, hrepenenje po največjem in najlepšem. Zato je taka žalost z vso nujnostjo tudi tolažba, močna in živa, da nam razveseli oko, duha in srce.

Lačnim in žejnim pravice hrana in pijača.

Pravica je svetost, red, dobrot, ljubezen, Bog sam. Naš glad po vsem tem ni neko prazno teženje. Naša želja ni samo hrepenenje po neki duhovni pijači. Kdor je lačen in žejen pravice, že uživa, se že hrani, čeprav čaka še na zadnjo vrednoto — na Boga samega. Vsaka resnica, vsaka dobrot, vsako očiščujoče trpljenje, vse je izpolnitev obljube, ki jo daje Kristus.

Usmiljenim usmiljenje.

Usmiljenje je sočutje, je spremstvo, ponujeno bližnjemu na njegovi najtežji poti. Usmiljenje je zavzetost za usodo drugega, vnema za njegovo srečo, trud za njegovo čistost in bogupodobnost. To dobrohotno opravilo budi že v človeških srcih odmev usmiljenja. Kristus sam govori o nekem duhovnem zakonu, ki veže usmiljenje z novim človeškim usmiljenjem. Dalje je rečeno: »Ne sodite in ne boste sojeni«. Česar ne bodo povrnili ljudje s svojo dobroto, vse to bo bogato nadomestil Bog sam. Njegovo usmiljenje nam je najbolj dragoceno. Nihče ne bo brez njega našel svoje večne sreče.

Čistim v srcu gledanje Boga.

Gledanje je spoznavanje Boga. Samo skozi čisto srce, samo skozi to svetlo steklo se vidi v božjo neizmernost. Umazana srca so kakor slepe oči. Vse puščajo v temi, vse je nedoumljiva skrivnost in uganka. Jasnost duha je njegova resnicoljubnost, iskrenost, poštenost in skromnost. To so resnice, ki jih vse premalo poznamo. Naše začudenje ob tuji neveri je včasih skoraj brez pomena. Zakaj se pa

ne čudite, če človek v temni sobi slabo vidi? Zakaj se ne čudite slepcu, ki sonca ne more videti?

Miroljubnim ime božjih otrok.

Mir je pokojnost duha, ki je našel v Bogu svojo resnico in srečo. Kdor ljubi ta mir, se otroško vdano naslanja na božjo vsemogočnost. Njegovo ime je božji otrok.

Preganjanim božje kraljestvo.

S tem se zadnji blagor povrača k prvemu. Zato mora biti tudi med uboštvom in preganjanjem neka zveza. Že vsakdanja modrost ve za to podobnost in priznava to resnico. Tudi pridiga na gori dela skrivnosten enačaj med ubogimi in preganjanimi. In res! Tisti, ki so resnični gospodarji tega našega sveta, tisti, ki s svojo močno ljubeznijo branijo svet pred razrušenjem, so navadno preganjani.

Vprašanje ljudske vzgoje pri nas.

Vinko Brumen.

I.

Kaj je vzgoja? Morda najkrajše povedano: pomoč pri doraščanju, pri telesnem in kulturnem razvoju človeka. To je pomoč, ki jo nudijo mlademu človeku največ odrasli, mnogo vplivajo drug na drugega tudi mladi ljudje sami, najvažnejše pa je gojenčevo lastno prizadevanje, ki se kdaj pa kdaj krepko uveljavlja že pri otroku, češče pozneje.

Najbolj prirodno vzgajališče je dom, rodbina. Ob strani mu stoje delavnica, cerkev in še kaj. Šola je pomočnica pri vzgoji domu, delavnici, cerkvi.

Najprej mlad človek pridobi neke temeljne veščine, navade, mišljave, prvo znanje o svetu in življenju. Govorimo o temeljni ali osnovni izobrazbi, ki omogoča nadaljnje izobraževanje. Kajti vsak človek mora tudi izpolniti neko mesto v življenju, s čimer bo izpolnil svojo dolžnost kot član človeške družbe ter preskrbel življenjska sredstva sebi in svoji rodbini. Da bo to mesto, svoj poklic, prav izpolnil, se mora zopet marsičesa naučiti in navaditi, da bo znal: kot kmet — orati, kositi, pogoditi pravi čas za razne vrste dela, nekaj kalkulirati itd.; kot mizar — žagati, oblati, zasnovati pohištvo in ga narediti, preceniti svoje delo itd.; kot uradnik — opravljati pisarniško delo, tolmačiti razne določbe, streči ljudem itd. Za vse te posle ga usposobi poklicna in strokovna izobrazba, ki si jo lahko pridobi pri delu samem in v šolah.

Kdor zna vse to, pa še vendar ni izpolnil vse svoje dolžnosti. Vsak človek stoji še drugače sredi življenja. Telesno in duševno odrasel in v poklicu zasidran se poroči, ustvari si dom, dobi otroke. Gospodariti mora in gospodinjiti, da more živiti ne le sebe, nego tudi svojo družino. Otroke je treba vzgajati, a tudi to je treba znati. Sosed je, občan in župljan, državljan in član naroda — tudi vse to nalaga dolžnosti, ki jih ni vedno

lahko izvršiti: izvoljen je lahko v kak zastop, postane varuh siroti, odbor-
nik zadruga ali društva, zaupnik stranke — tudi za vse to je treba nekaj
znati in razumeti. Narod se bori za svoje pravice, za šole, za drugačno
jezikovno prakso v uradih, za politično svobodo, treba je umevanja in
sodelovanja v borbi. Težave in stiske pridejo, vsakdo je dolžan pomagati.

In nazadnje je človek bitje, ki zaradi samega sebe in zaradi stvari
same hoče vedeti to in ono. Znanstvenik in filozof sta izrazita tipa take
vrste ljudi, a nekaj sorodne težnje je pač v vsakem človeku. Star grad
na skali zre dan za dnem ali star denar najde pri oranju, pa ga zamika,
da bi zvedel, kako je nekaj bilo. Sonce, luna in zvezde pritegajo njegovo
paznjo, vsemirje bi rad doumel. Radio si kupi, novice iz vsega sveta
poslušaja in vedeti bi hotel, od kod prihajajo in kako njega dosežejo. Tudi
v sebe obrne včasih pogled in vzbudi se mu zanimanje za tajne življenja.
Včasih ima kaj prostega časa in razmišlja, kako bi ga najbolje porabil.
Iz domače tradicije še živi in tuja moda ga mika, pa ne ve, ne kaj,
ne kako...

Še to in ono bi se dalo naštet. Marsičesa ne more dati temeljna
izobrazba in tudi ne spada k poklicni ali strokovni, vendar pa življenje
tudi to terja od človeka. Semkaj spadajo mnoga vprašanja, ki se filozofi
ukvarjajo z njimi, pa jim še često ne morejo do dna, kako si jih torej
naj razreši navaden človek. Treba je pomoči, ki jo morejo nuditi drugi
ljudje neposredno ali v knjigah, vzgledih... Ob tej pomoči in iz lastnega
prizadevanja šele raste pravi kulturni človek, pridobiva si pravo in naj-
višjo, to je osebno izobrazbo, ki je prav tako kakor ostali dve vrsti po-
trebna vsakemu človeku, ne le »inteligentu« ali »izobražencu«.

V vsakem narodu pa je nekaj ljudi, ki imajo večje sposobnosti in
postanejo nekaki voditelji. Njihova dolžnost je, da kažejo pravo pot onim,
ki je sicer ne bi našli. Pri kulturnih narodih si pridobivajo »višjo« izo-
brazbo v srednjih in visokih šolah, medtem ko se široki ljudski sloji
zadovoljujejo z ljudskimi in podobnimi šolami. Tudi omenjena »višja«
izobrazba spada največ k temeljni izobrazbi, toda temeljitejša in smotr-
nejša je ko ona, ki si jo je mogoče dobiti v ljudskih šolah. Kdor ima tako
»višjo« izobrazbo, zmore tudi težje poklicne in strokovne zahtevke ter
se posveti kakemu bolj »kvalificiranemu« poklicu. Tudi prava osebna
izobrazba mu je laže dosegljiva. Bolj obvlada domači jezik in tako bolje
umeva, kar je kak videc hotel napisati; dela tujih modrecev so mu do-
stopna, ker ume več jezikov; njegove sposobnosti so vobče tudi bolj
šolane. Dobro knjigo zna ceniti, pa jo kupuje in bere, študija je bolj vaje-
na, za lastno razmišljanje zna najti več pobude. Pot do prave osebne izo-
brazbe mu je torej lažja, niti njemu pa ni ta že kar podarjena.

A takih ljudi je razmeroma malo. Večina je dobila nižjo temeljno
izobrazbo ter živi v poklicih, ki dajejo manj pobude za lastno izobraže-
vanje. In vendar tudi njim ali vsaj mnogim med njimi stavi življenje obil-
lico nalog, ki jim je kos le, kdor je zares cel in dodelan človek! Kako
naj torej taki postanejo? Dolžnost izobraženejših je, da nudijo vso svojo
pomoč. Pravi izobraženec mora biti vobče tako živ in organski člen nar-
odne in ljudske celote ko malokdo drug. Izobraženstvo je kakor maščoba
v mleku, ki daje mleku pravo ceno, dokler je v njem; če se pa loči, velja
Krekova beseda, da »čim več je smetane, tem bolj kislo je mleko«. Izobraženstvo je voditeljstvo v najboljšem pomenu besede in kot tako je
dolžnost. Pravi izobraženec torej mora sodelovati pri izobrazbi ostalega
ljudstva.

Ljudstvo pravimo najširšim plastem. Kako je pri njih z izobrazbo? Ni mogoče tajiti, da mnogo prave izobrazbe »pridela« tudi preprosto ljudstvo samo med seboj in samo iz sebe ter bi se marsičesa tudi izobraženci mogli naučiti pri njem. V dobri tradiciji, v starih šegah in navadah, v ljudski morali in vernosti, v domači govorici je mnogo živih sil, ki oblikujejo preprostega človeka. Kakor pa vse osnovne in poklicne izobrazbe ne more več dati otrokom sam dom — uspevalo je to v preprostejših razmerah — tako tudi potrebam osebne izobrazbe ni več kos. Do osnovne izobrazbe pomaga šola, do poklicne in strokovne delavnica in šola, treba je še pomočnikov za osebno izobrazbo. Prvi med njimi je berivo: bereš in razmišljaš o vprašanih, ki te zanimajo, razgovoriš se o njih doma, s sosedom, s prijateljem, ustvariš si lastno mnenje, poveš ga dalje, morda ga napišeš — pri vsem tem se izobražuješ sam in pomagaš do izobrazbe drugim. Mnogo danes pomeni radio: predavanja, igre, glasba, novice, zabava; tukaj sam skoraj ne moreš sodelovati. Koncerti, gledališče, kino morejo dati včasih več, včasih manj.

Potrebna je še organizirana vzgojna pomoč. V društvu se zbira skupina ljudi pod dobrim vodstvom: skupaj iščejo odgovorov na vprašanja, ki jih zanimajo in mučijo, poslušajo predavanja in se razgovarjajo o njih, igrajo gledališke igre, gojijo šport in telovadbo, uče se tega in onega, za kar mislijo, da jim bo služilo v življenju. Organizacija lahko izvede tečaje, ki udeležence bolj sistematski uvedejo v določena vprašanja in predmete. Ustanavlja lahko posebne zavode, ki služijo ljudski vzgoji in med katerimi so najbolj znane danske ljudske visoke šole. To so ustanove, kjer se zbirajo pozimi mladeniči, poleti dekleta, žive v nekaki družinski skupnosti in se poglobljajo v razna življenjska vprašanja, poslušajo predavanja in se razgovarjajo, zapoje si ali zaigrajo. Niso prave šole, ni izpraševanj in ne izpitov, ni slabih redov in ne opominov, ni izpričeval in ni pravic. Vsakdo se vrne nazaj na svoje mesto in dalje opravlja svoje poklicno delo ter vrši svoje dolžnosti v rodbini, občini, državi, društvih, raznih zastopih — bolje ko je mogel poprej.

Po danskem vzgledu so skušali delati drugod. Ni vse uspelo, to in ono je pa ostalo. Obširno organizacijo so zlasti razvili Angleži, kjer so se vsaj v početku tudi Danci učili; pozornost vzbujajo Švicarji; tega in onega bi se mogli naučiti pri Nemcih in še kje.

II.

Kakšno je danes stanje ljudske izobrazbe med nami Slovenci, ni mogoče na kratko povedati, še manj pokazati s statistiko. Mogli bi sicer navesti števila pismenih in nepismenih Slovencev ter izračunati odgovarjajoče odstotke, mogli bi ugotoviti, koliko Slovencev ima toliko in toliko razredov ljudske, meščanske, srednje, visoke, strokovne šole. Pravega stanja izobrazbe nam to ne bi pokazalo. Važnejše in zanimivejše je vprašanje, koliko razne vrste naših šol zares prispevajo k ljudski izobrazbi in ali vse zares dobro vršijo svojo nalogo ali pa bi jo morda mogle bolje.

Ljudskih šol imamo razmeroma mnogo, saj pride po ena že na vsakih 1380 prebivalcev, to je približno tako kakor v Nemčiji¹; tudi šolski obisk je kar dovoljen. Ali pa so tudi uspehi? Težko je pri nas odgovoriti, če ni mogoče povsem pritrditi. Toda priznajmo si, da nivo naše ljudske šole stalno pada. Deloma je tega kriva šolska uprava, ki z neštevilnimi

¹ Erjavec, O izobrazbi kmečke mladine 3 sl.

določbami in spremembami bolj bega ko podpira učitelja pri njegovem delu. Marsikaj gre na rovaš našemu dvajsetletnemu reformiranju, ki je to in ono izboljšalo, kaj drugega pa tudi poslabšalo. Potrebna pa nam je najvažnejša reforma: iz naše ljudske šole moramo napraviti pravo pomočnico domači vzgoji otrok, da ji bodo starši lahko in radi zaupali svoj naraščaj in da bo med njimi in šolo zavladalo prijaznejše razmerje. Potem bodo tudi uspehi boljši. Kako bi to storili, ne moremo razglablјati v okviru tega spisa.

Meščanska šola ne igra v vzgoji širših ljudskih plasti tiste vloge, ki bi jo lahko in celo morala. Saj je z ljudsko (kljub imenu!) vred le preveč meščanska, to je ljudstvu tuja šola in še v organizaciji precej zgrešena ter ni čudno, da se ne more tako usidrati, kakor bi bilo želeti. Tudi njej je nujno treba dobre reforme in tej bi bilo treba pokazati pot v nasprotno smer, kakor hočejo nekateri reformatorji. Pravijo, da je premalo praktična, in želijo napraviti iz nje še bolj banavzičen zavod, ko že itak je. Prave izobrazbe daje premalo, v tem je njena tragična krivda. In ljudstvu smo o vrednosti take izobrazbe še premalo povedali.

V gimnazijo zaide pri nas le malokdo izmed njih, ki bi sicer hoteli ostati pri plugu ali v delavnici. Kmetov z maturo, kakor jih je baje nekaj na Češkem, pri nas še ni. Pa se najbrž ne bi slabo obnesli, četudi gimnazija ni banavzično praktična šola.

Strokovnimi šolami nismo na višku niti po njih številu, niti po organizaciji, niti po obisku. Absolvente kmetijske šole ima v Sloveniji komaj 1,7% kmečkih domov, odstotek absolutinj gospodinjskih šol je nekoliko višji². Raznih tečajev je malo, še huje je, da večkrat ni pravega zanimanja zanje. Pravijo, da pri nas manjka možnosti za strokovno izobrazbo. Toda tudi pristnega povpraševanja po nji ni nič kaj preveč. Nekateri hočejo tudi v strokovne šole le zato, da pridejo do drugega kruha. To je razumljivo, toda pri tem jim gre večkrat bolj za izpričevalo ko za izobrazbo. Bolj pristno iščejo strokovne izobrazbe tisti, ki že imajo svoj kruh in so že pri svojem poklicu, pa se trudijo, da bi ga čim pravilneje izpolnili (n. pr. kmečki fant, ki ve, da bo prevzel domače posestvo, gre v kmetijsko šolo, da se nauči čim pravilnejšega kmetovanja). Torej pri našem ljudstvu niti temeljna niti strokovna izobrazba ni taka, da bi ji ne mogli prigovarjati. Iz tega se rode težave za nadaljnje izobraževanje. Že v tem je tudi vzrok, da ne more prav uspeti naša »ljudska prosvetna organizacija, ki je nima v taki obliki in v takem obsegu skoraj noben drug narod«³. Ima pa ta organizacija še svoje slabosti in napake, ki jo pri delu ovirajo.

Društvev imamo silno mnogo, saj »odpade pri nas povprečno na vsako občino po 14 društev oziroma podružnic in na vsakih 213 prebivalcev po 1 društvo ali podružnica«⁴. To je zelo mnogo in celo preveč, če pomislimo, da ne zajemajo vseh naših ljudi, temveč le nekatere, ki pa so zato člani premnogih društev in odborov. V takih okoliščinah ne zmorejo veliko več, ko da se udeležujejo odborovih sej, za pravi društveni namen ne morejo kaj posebnega storiti.

Sicer pa naša društva mnogo delajo. Kulturnih prireditev je pri nas veliko, vprašanje je le, ali imajo vse svojo polno vrednost. To se pravi, ali znajo društva pripraviti take stvari, da morejo z njimi nuditi svojim

² Erjavec, 7 sl.

³ Erjavec, 10. ⁴ Prav tam.

članom kar največ pobude za izobrazbo? Drugič: ali morejo vso obilico prireditvev tako pripraviti in izvesti, da dosežejo kar najboljši uspeh? Na nobeno teh vprašanj ni mogoče brez pridržka odgovoriti pritrdilno.

Naše društveno delo je premalo smotno. Delamo skoraj samo za javne nastope, dramatične predstave, koncerte, telovadne akademije, parade in podobno. Tihega notranjega dela, ki je za izobrazbo plodnejše, pa pogrešamo. Včasih je bilo težišče dela izobraževalnih društev v predavanjih in tečajih. Koliko si je Krek prizadeval v tem oziru! Danes je predavanje malo, tečajev skoraj nič, tudi zanimanja ni zanje. Med našimi društvenimi prireditvami je še največ dramatičnih predstav. Te imajo lahko veliko izobrazbeno vrednost ali pa tudi ne. Ne pozabimo, da obstaja v mnogokaterem društvu več ali manj ločena kasta članov, ki se ostalim kaže le na odru. K dramatičnemu delu bi morali pritegniti čim širši krog članstva, dasi mora glavni delež sloneti na bolj talentiranih igralcih. Nova odrska prizadevanja bi mogla v tem oziru stanje kaj izboljšati. Vprašanje zase pa je naš igralni repertoar. Kaj se danes pri nas vse igra, je človeka skoraj sram povedati. Zdi se, da naši ljudski režiserji tekmujejo, kdo bo spravil kaj slabšega na oder. Neko prosvetno društvo je igralo skoraj zaporedoma »Rokovnjače«, »Kruce« in »Guzaja«. Ni čudno, da so se pri zadnji igri ljudje zanimali samo še za to, kako bo Guzaj zabijal »babi« v peto žebelj. Če se oglasiš proti takemu igranju, dobiš vedno isti odgovor: denarja potrebujemo. Pa menda vendar nimamo prosvetnih društev za to, da zbirajo denar.

Naši ljudski odri so nujno potrebni temeljite reforme. Morda bi kazalo iskati zvezo z gledališči, katerih kulturna naloga pač ni, da nudijo le meščanom svoje predstave. S tem pa bi polagoma tudi izpodbili mnenje, da je gledališče le zabavišče za gospodo. Dokler ljudska dramatika skrbi le za plehko zabavo, bo naš preprosti človek težko umel, da je naloga gledališča kaj drugega ko sama zabava.

Podobno je pri nas s knjigo. Ponosni smo, ker izdajamo in kupujemo letno ne vem koliko knjig. Toda tudi tukaj hlastamo največ le po »zanimivem« berivu, dasi je to čisto dvomljive vrednosti. Domačih knjižnic skoraj ni, prebrano knjigo običajno zavržemo. Društvene knjižnice marsikje spe. Ni čudno. Kdaj pa utegnemo v ljudstvu buditi smisel za dobro branje! Mnoge knjižnice se ne obnavljajo. O strokovnih knjigah še govora ni. Seveda bi se mogli vprašati, ali ni pri tem udeležena s svojo krivdo tudi naša šola.

Časnikov in časopisov imamo mnogo. Ljudski časnik bi moral biti izrazit vzgajalec ljudskih plasti, zato je urednikova odgovornost velika. Z uvodniki se da marsikaj napraviti, novice je treba skrbno zbirati in izbirati, tudi povest za podlistek ni kar vsaka dobra, ljudska povest ni slaba povest, še manj mora biti robata in rokovnjaška.

III.

Kaj torej napraviti? Izboljšati bo treba temeljno in strokovno izobrazbo našega ljudstva, oziroma ustanove, ki tej služijo. Toda o tem ne moremo razpravljati v okviru tega spisa. Le njihove vloge v celotnem izobrazbenem prizadevanju si moramo ostati svesti, tudi kadar govorimo o drugih obrazovališčih.

Na tem mestu nas v prvi vrsti zanima, kako poživiti, poglobiti in urediti ono delo za ljudsko vzgojo, ki ga vršijo ali naj bi ga vršila naša

društva, naše organizacije za ljudsko vzgojo. Marsičesa se lahko naučimo od fantovskih odsekov in dekliških krožkov. Tudi mladinska kmečka zveza išče poti v podobno smer.

Poleg telesne vzgoje, kateri se seveda mnogo posvečajo, gojijo fantovski odseki tudi smotrno duhovno vzgojo svojega članstva. V zimski dobi prirejajo redne tedenske sestanke, pri katerih fantje deklamirajo, poslušajo predavanja, pojejo in se tudi zabavajo. Snov za predavanja dobijo v posebnih knjižicah in se zanje pripravljajo sami ali pa si iščejo predavateljev zunaj. Včasih imajo tudi predavanja, ki niso »predpisana«. V vsej zimski dobi se morejo seznaniti z mnogimi vprašanji, ki jih zanimajo.

Pri fantovskih odsekih se lahko učijo vsa naša društva. Zopet je treba več predavanj, ki jih je treba smotrno določiti in pripraviti. Ker pa sama predavanja ne zaležejo mnogo, je treba v vsakem društvu najti nekaj članov, ki se bodo zbirali posebej v tečaju ali študijskem krožku, kjer bodo pod vodstvom študirali kako vprašanje temeljito in sistematično. Izbrali si ga bodo sami, pobudo za študij pa bodo mogli dobiti prav v predavanjih.

Čaka nas pa še neka druga važna naloga. V gozdu naših društev jih je mnogo, ki se vsaj deloma ukvarjajo z istimi posli ter si čisto po nepotrebnem konkurirajo in cepijo sile, katerih itak nimamo preveč. Treba bo vse naše prizadevanje dogovorno urediti tako, da bomo vsi imeli kar največ koristi od tega. Ne bo mogoče spraviti v medsebojni sklad vseh slovenskih društev, poizkusiti pa bi mogli vsaj z onimi, ki stoje na istem stališču.

Načrt za skupno delo že obstaja, treba ga je le spraviti v življenje. Izdelali sta ga obe naši Prosvetni zvezi, soglaša z njim tudi Mladinska kmečka zveza. Nekatere druge organizacije bo treba še pritegniti in dogovorno z njimi razdeliti delo.

Oglejmo si načrt najprej s formalne strani! K skupnemu delu želimo pritegniti vsa naša prosvetna društva (članice obeh Prosvetnih zvez, ljubljanske in mariborske) z vsemi odseki (fantovskimi, ki so dejansko samostojna organizacija, dekliškimi, dramatskimi, pevskimi in drugimi), Kmečko zvezo in zlasti še njeno mladinsko organizacijo, delavsko organizacijo in njeno mladino ter razna obrtniška društva. Vse te organizacije se že sedaj v svojem krogu ukvarjajo z vzgojo članstva. Ves njihov napor bi bilo treba združiti in medsebojno urediti, da bi bilo mogoče doseči popolnejši uspeh in bi se mogle premostiti razpoke med temi organizacijami ter pokazati organska narodna skupnost in sloga.

Zglede za to že imamo po svetu. Angleška »delavska izobraževalna zveza (W. E. A.) je znala organizirati dotlej ločeno prizadevanje raznih strokovnih društev (Trade Unions), »zadružne zveze« (Co-operative Union) in še nekaterih organizacij, dobiti pomoč univerze in oblasti ter je razvila naravnost sijajno akcijo za izobrazbo širokih ljudskih množic⁵.

Tudi pri nas ne bo treba začeti čisto na dnu. Vsekakor ne bo treba ustanavljati nikake nove organizacije, ki bi vzela nase glavno breme izobrazbenega prizadevanja. Saj imamo dvojico Prosvetnih zvez z njenimi članicami. Pred več ko 40 leti se je ustanovila SKSDZ v ta namen, da bi vodila ljudsko izobrazbo. Pozneje se je iz nje razvilo marsikaj, kar je danes ločeno. Tudi fantovski odseki so danes v resnici čisto samostojna organizacija, dekliški se bodo osamosvojili najbrž ob prvi priložnosti,

⁵ Gl. moj članek v »Času« XXXIII. (1938/39), 253 sl.

dramatski so dejansko ločeni marsikje, kar je ostalo, je pravo Prosvetno društvo, ki ne ve in ne more vedeti, kaj bi delalo. Telovadijo, igrajo, pejejo, sestanke imajo odseki; kaj še ostaja osrednjemu društvu? Le reprezentanca? Le skrb za prirejanje skupnih nastopov in manifestacij? Škoda organizacije, ki bi mogla voditi važnejše delo.

Osrednjo prosvetno organizacijo, obe Zvezi s članicami, bi hoteli uporabiti za glavno nosilko novega izobraževalnega programa. Ne da bi skušali sedaj iznova potegniti nase vse izobraževalno delo, ki ga vrše druge organizacije. Tega ne bi nobena dopustila, ker bi vsaka izgubila precejšen del svojega smisla, ko bi opustila izobraževanje svojega članstva. A še nekaj je. Vsaka izmed naših organizacij ima svoje posebne cilje in smotre. Nekaj drugega je posebna fantovska ali deklška telesna in duhovna vzgoja, nekaj drugega strokovna izobrazba kmečke, obrtne, delavske mladine, nekaj drugega šolanje društvenih pevcev ali igralcev itd. Toda vsem tem je vendar nekaj skupnega. Vse organizacije se trudijo, da bi vzgojile čim boljše slovenske in krščanske ljudi. Da bodo postali taki, jih je treba tudi čim bolj usidrati v njihovo poklicno delo, dati jim čim več strokovne in poklicne izobrazbe. To naj še nadalje vrše stanovske organizacije (Kmečka zveza, ZZD, obrtniška društva). Tudi fantje in dekleta (brez ozira na stanovske in poklicne razlike) imajo kaj skupnega; o tem naj še dalje razpravljajo v svojih fantovskih odsekih in deklških krožkih, tudi telovadijo naj tukaj. Verski prosveti in omiki naj služijo še dalje KA, Marijanske kongregacije itd., politično delo naj vrši še nadalje stranka. Toda temelj vsemu temu prizadevanju in krono vsem tem uspehom naj bi stavili skupno pod okriljem krajevnega prosvetnega društva. En sam večer v vsakem zimskem mesecu naj bi se sestali člani vseh navedenih vsaj izobraževalnih organizacij k predavanju o kakem vprašanju, ki je potrebno vsem in zanima vse. Ves ostali čas pa bi porabili v svojih posebnih skupinah, da bi na skupne temelje gradile svoje posebno prizadevanje.

Sama predavanja z razgovorom bi hotela biti le začetek tega dela. Gotovo ne bi zadostovala, toda led bi bil prebit. Našlo pa bi se morda v vseh naših organizacijah kakega kraja nekaj ljudi, ki bi hoteli v nekakem študijskem krožku pod vodstvom »tutorja«⁶ podrobneje študirati kako vprašanje. Tako bi v najskromnejši obliki tudi mi začeli uvajati med naše ljudstvo sistematični študij perečih vprašanj, kakor se to vrši na Angleškem in drugod. Obenem bi pa tako zares od spodaj navzgor stavili temelje naši pravi ljudski visoki šoli, na katero že precej mislimo, ki pa bi bila v nevarnosti, da je ljudstvo ne opazi in ne razume, ko bi jo nenadoma postavili v njegovo sredino.

Za ljudsko visoko šolo imamo sijajen vzor na Danskem, marsikaj bi se mogli naučiti tudi drugod. Ne prezrimo, da so že marsikje skušali posnemati te vzore, pa jim ni uspelo. Povsod so morali končno ustanoviti nekaj lastnega. Tudi nas čaka ista naloga. Lahko pa si pridobimo dragocenih izkušenj v našem organiziranem izobrazbenem prizadevanju, v predavanjih in v študijskih krožkih, kjer bomo šele polagoma našli pravo vsebino in pravi način dela za zares slovensko ljudsko visoko šolo.

(Konec prihodnjic.)

⁶ Kaj je »tutor«? Gl. »Čas« XXXIII (1938/39), 256 sl.

Ocene.

Viri za zgodovino Slovencev, knjiga prva. Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zvezek prvi. Urbarji salzburške nadškofije (Fontes rerum slovenicarum, t. I. Urbaria aetatis mediae Sloveniam spectantia, vol. I. Urbaria archiepiscopatus Salisburgensis). Objavil Milko Kos. Izdala Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani 1939.

Slovenska Akademija znanosti in umetnosti je v svojem filozofsko-filološko-historičnem razredu sklenila poleg drugih rednih publikacij izdajati tudi Vire za zgodovino Slovencev. Prva knjiga teh Virov obsega I. zvezek Srednjeveških urbarjev za Slovenijo, to je Urbarje salzburške nadškofije, ki jih je objavil član Akademije univ. prof. dr. Milk o Kos.

Zakaj se je naša Akademija odločila izdati iz vrste Virov najprej urbarje, od teh pa najprej urbarje salzburške nadškofije, je razvidno iz predgovora te knjige.

Urbarji spadajo med najpomembnejše vire za zgodovino tistega stanu, ki je v preteklosti še mnogo bolj kot danes predstavljal jedro in ogromno večino slovenskega naroda, to je, kmečkega dela našega naroda. Iz njih spoznamo najboljše slovensko zemljo in slovenskega človeka v srednjem veku: kraje, v katerih je prebival, njegov gospodarski in socialni položaj in celo njegova osebna imena in priimke, v zvezi s tem pa tudi, kako so se razvijala in upravljala zemljiška gospodarstva na naših tleh, kakšna je bila zgodovina kolonizacije in posesti na ozemlju, na katerem Slovenci še danes živijo.

Popise svojih zemljiških posestev in dohodkov od njih so v obliki urbarjev prirejali deželni knezi, velike škofijske in samostanske cerkve, župnije in mesta. Po prvih sumaričnih registrih od srede 11. stol. dalje srečamo tudi na naših tleh prve velike in splošne urbarje v 13. stoletju. Do l. 1500 prihaja za našo zemljo 95 urbarjev v poštev. Vse te našteje Kos v kronološki vrsti v predgovoru kot splošnem uvodu za vse zvezke Srednjeveških urbarjev za Slovenijo (str. I—XXIV). Pri vseh nam pove, kje se danes nahajajo, kaj je njihova glavna vsebina, kolikšen njih obseg, kako so ohranjeni in kdo je že o njih pisal, jih omenil ali pa celo že objavil.

Kos jih ne misli izdajati po njihovi kronološki vrsti. Kajti prvi zvezek Srednjeveških urbarjev za Slovenijo prinaša urbarje, ki jih v kronološkem seznamu navaja avtor pod štev. 16, 18 in 40, a se vsi trije nanašajo na posest enega in istega zemljiškega gospodarstva, t. j. gospodarstva salzburške nadškofijske cerkve. Po zasnovanem načrtu bo tudi vsaka prihodnja knjiga združevala urbarje o posesti enega ali pa tudi več zemljiških gospodarstev, kolikor je taka združitev opravičljiva iz teritorialnih in drugih vidikov.

V vrsti najstarejših velikih urbarjev za deželnoknežjo in cerkveno posest na Slovenskem so urbarji salzburške nadškofije prvi veliki urbarji, ki so v pogledu na dosedanje stanje zgodovinskega raziskavanja in publiciranja virov najbolj potrebovali znanstvene obdelave. To so urbarji iz l. 1309, 1322 in 1448, ki se nanašajo na posest salzburške nadškofijske cerkve v Podravju okoli Ptuja in v Posavju okoli Brežic in Sevnice.

V te urbarje, katerih teksti so v kronološkem redu kritično objavljeni na str. 71—134, nas kot posebni uvod v to knjigo uvaja temeljita in obsežna razprava na str. 3—68, ki nas natančno seznanja z rokopisi, v katerih so ohranjeni, z zgodovino salzburške posesti v Podravju in Posavju, z nje upravo in prebivalstvom, z dajatvami, služnostmi in produkcijo;

končno nam pojasni postanek salzburskih urbarjev iz 14. stoletja. Tekstom slede tehnično mojstrsko sestavljeni imeniki krajev, oseb in stvari (str. 137—162). Imenik stvari nam hkrati služi kot glosar. Dodana sta dva zemljevida, od katerih nam prvi pregledno kaže salzbursko posest v ptuj-skem in ormoškem okraju, drugi pa salzbursko posest v brežiškem in sevniškem okraju.

V kritičnem aparatu in v uvodni razpravi je avtor poleg imenovanih urbarjev uporabil še razne originalne listine v Državnem arhivu na Dunaju in v Deželnem arhivu v Gradcu, kakor tudi nekatere urbarje mlajšega datuma, iz srednjega veka še urbarje, ki jih v svojem seznamu v predgovoru navaja pod štev. 67, 70 in 81. Posebej je treba omeniti, da je iz rokopisa, ki vsebuje urbarje salzburske škofije iz l. 1322, kot pomožni tekst, ki lepo spopolnjuje podatke dve leti mlajšega urbarja iz l. 1322, objavil na str. 86—98 Seznam v fevd danih dohodkov, ki jih je l. 1320 kupil salzburski nadškof Friderik od gospodov iz Poldsrede, dasi ta tekst nima strogo urbarialnega značaja, a je neprecenljive vrednosti kot najstarejši obsežnejši topografski vir za vzhodne Slovenske Gorice.

S tem pregledom smo hoteli čitatelja vsaj na zunaj seznaniti s prvovrstno znanstveno publikacijo, ki je pri nas ustvarila na najmodernejši višini stoječo trdno podlago za urbarialne študije. Kajti niti zdaleč ni mogoče kratko nakazati prelestno bogate vsebine uvoda in znanstvene akribije, katere rezultat so kritične opombe k tekstom. Koliko vztrajnega in potrpežljivega dela je avtor vložil v to knjigo, zlasti če poleg vsega drugega upoštevamo še korekturo tehnično tako smotrno izbranega različnega tiska, ve pač najbolje avtor sam. Delo je ogromen znanstveni prispevek ne le za zgodovino slovenskega ozemlja in slovenskega kmeta na Štajerskem, temveč tudi za zgodovino njegovih zemljiških gospodov salzburskih nadškofov, prevažen torej za znanost ne le pri nas doma, temveč tudi v inozemstvu.

Naj pri tem zunanem pregledu opozorimo vsaj na vzroke in okoliščine, ki so v zvezi s postankom salzburskih urbarjev iz 14. stoletja. Kakor nam lepo pojasnjuje avtor, so v času, ko so ti urbarji nastali, splošno tudi drugi veliki zemljiški gospodje dali popisati svoje zemljiške posesti v obliki urbarjev. Poleg te splošne tendence so na postanek salzburskih urbarjev vplivale pač tudi posebne politične in gospodarske okoliščine salzburske nadškofijske cerkve in njene posesti. Salzburski nadškofje so hoteli svoje posesti zavarovati pred ekspanzijo Habsburžanov, oziroma pred ogrsko nevarnostjo. Dalje je salzbursko Posavje in Podravje, vendar to poslednje nekoliko manj, v začetku 14. stoletja zadela huda gospodarska kriza, kolikor moremo to sklepati iz števila opustelih kmetij. Da bi svoje propadajoče kmetije ohranila in obnovila, si je salzburska nadškofijska cerkev skušala ustvariti pravo sliko o njih dejanskem gospodarskem stanju in o bodoči gospodarski sposobnosti. Tudi v ta namen si je dala sestaviti natančne urbarje.

S salzburskimi srednjeveškimi urbarji za Slovenijo nas je M. Kos tako strokovnjaško seznanil, da mu moremo biti zares iz vsega srca hvalezni za njegovo veliko delo.

Dr. J. Turk.

Glasnik muzejskega društva za Slovenijo. Letnik XX. Zvezek 1—4. Zbornik ob stoletnici društva 1839—1939. S sodelovanjem članov odbora uredil dr. Josip Mal. Ljubljana 1939. Str. 410+XVIII str. slik.

Kazalo k zgodovinskim publikacijam muzejskega društva za Slovenijo 1891—1939. Sestavila dr. Melitta Pivec-Stele. Ljubljana 1939. Izdalo in založilo Muzejsko društvo za Slovenijo v Ljubljani. Str. 60.

16. decembra preteklega leta je praznovala najstarejša slovenska znanstvena družba, Muzejsko društvo za Slovenijo v Ljubljani, svojo stoletnico s tremi dogodki: s prvim zborovanjem slovanskih zgodovinarjev, ki ga je priredila hkrati z mariborskim Zgodovinskim društvom, s slavnostnim izrednim občnim zborom in z objavo dveh lepih in važnih znanstvenih publikacij: slavnostnega zbornika in kazala k publikacijam društva v l. 1891—1939.

Zbornik sestavlja 25 člankov iz vse naše zgodovine od paleolitika do 19. stoletja. Tu se moramo omejiti na kratek pregled vsebine prispevkov, ki so prinesli v slovensko zgodovino marsikatero novo luč. V prigradnem uvodnem članku oriše Jos. Mal (Naše Muzejsko društvo v teku stolet, 1—24) razvoj društva od ustanovitve, ko naj bi skrbelo za gospodarske podlage muzeja, do danes, ko se je razvilo v osrednje slovensko zgodovinsko društvo.

Fran Kos podaja (Neveljski paleolitik, 25—65) poročilo o prvi jugoslovanski paleolitski postaji na planem, ki spada v isto kulturo kakor Potočka Zijalka (aurignacien), a vendar v nekaj mlajše razdobje. S. Brodar razpravlja O stratigrafiji Potočke Zijalke (66—95). Razprava dopolnjuje prejšnja Brodarjeva dela o tej postaji, ki zavzema s svojim tipološkim in kronološkim značajem izredno vidno mesto v alpskem paleolitu. Walter Schmid (Vače. Predzgodovinska naselbina, 96—114) poroča o rezultatih svojega izkopavanja vaške naselbine v l. 1932—4. Po obdelavi tločrta hiš in stvarnega inventarja uvršča Vače v širši okvir, razlaga dobo in pogoje (železol), ki so ustvarili naselbino, in naselbino kratko a krepko označuje.

Razprava Doneski k vojaški zgodovini naših krajev v rimski dobi (115—151), ki jo je prispeval Balduin Saria, pomeni za slovensko zgodovino najtehtnejši prispevek zbornika, saj smo imeli o obravnavanem predmetu do tega članka samo odlomke in sumarične preglede. Saria pa je v svojem članku obravnaval vso vojaško zgodovino naše zemlje v rimski dobi od osvojitve do konca rimskega gospodstva nad njo. Opozorim naj zlasti na nove ugotovitve o legijskih taborih pri nas (zlasti za Ptuj!) in na prvo sklenjeno podobo poznoantičnega limesa na naših tleh.

Jože Rus (Johannes — zadnji škof panonske, a prvi istrske Emone, 152—167) dokazuje, da je zadnji emonski škof Johannes, ki se je preselil v Novi grad v Istri. Hipoteza, ki bi imela važne posledice tudi za zgodovino slovenskega naseljevanja, zaradi pomanjkanja virov sicer ni trdno dokazana, vendar pa avtorjeva izvajanja dopuščajo dobršno mero verjetnosti. Fr. Grivec (Sv. Ciril in Metod v Spodnji Panoniji, 168—179) nadaljuje svoje polemike proti kritikom Slovenskega kneza Koclja, in sicer o upravičenosti naziva »Slovenski knez Kocelj«, o položaju v Panoniji l. 867 in o nekaj manjših vprašanjih v zvezi s Hadrijanovo poslanico l. 869. Rajko Ložar (Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, 180—225) s svojim obsežnim člankom podaja prvo in osnovno razpravo o vsem dosedanjem srednjeveškem keramičnem gradivu našega ozemlja.

Milko Kos (Vlahi in vlaška imena med Slovenci, 226—235) izpopolnjuje na podlagi krajevnih imen našo zgodnjerednjeveško narodnostno karto. Opozoril bi le še na ledinsko ime Laschitzen, ki se je ohranilo na ozemlju nekdanje Teurnije v istem položaju, kakor ime Laschkitze pri nekdanjem Aguntumu (gl. Egger R. Tevnia, 1926,² str. 21). M. Kos in J. Žontar objavljata in pojasnjujeta (Kos v diplomatskem, Žontar v pravnozgodovinskem pogledu) Neznano listino o gorenjskih lastniških cerkvicah 12. stol. Listina je iz ok. l. 1118 in se nanaša na cerkvice pod Šmarno goro (236—243). Josip Turk (Cisterciensium fratrum instituta, 244—267) pojasnjuje privilegij papeža Inocenca III. Stični, ki je povzročil mnenje, da je bil ta samostan sprva benediktinski in da je šele pozneje privzel cistercijanske statute. Besede »antequam Cisterciensium fratrum instituta susciperet« v omenjenem privilegiju se namreč ne nanašajo na tako zameno redovnih statutov, marveč na statut, s katerim je bil ukinjen cistercijanski desetinski privilegij, in ki ga je potrdil lateranski cerkveni zbor. V zvezi s tem je tudi nastala Inocencova listina. Josip Klemenc (Breški denarji na Hrvaškem, 268—271) podaja seznam dosedanjih najdišč breških denarjev na Hrvaškem.

Metod Dolenc (O »krvavem penezu« in sorodnih datvah, 272—283) določa pomen krvavega peneza in krvnine pri Slovincih pred recepcijo rimskega prava. J. Kelemina (K terminologiji gorskega prava, 284—289) pojasnjuje izraze »des schilt vnd chruerg perge«, »Bergholde« in »Berggenosse« v listini št. 27 pleterskega kartularja. Janko Polec (Paberki o klavzuli deželne obveze za škodo [Landschadenbund], 290—303) podaja v zvezi z razpravo M. Dolenca o istem predmetu dodatke iz literature in arhivskih virov. Francè Stelè (Potovanje skozi Slovenijo v l. 1571 in 1574, 304—309) objavlja tekst Huga Blotia o potovanju skozi Slovenijo v 16. stoletju. Rudolf Andrejka (Doneski k postanku in razvitku rodbinskih imen v Selški dolini, 310—332) se je lotil zelo zanemarjenega poglavja slovenskega zgodovinopisja, nastanka rodbinskih imen, in sicer za pokrajino, ki ima v tem pogledu primeroma precej sklenjene vire. Najvažnejša ugotovitev, ki drži tudi za ostale predele Slovenije, je, da so se začeli tvoriti priimki v 15. stoletju in da so v 17. stoletju že ustaljeni.

Anton Melik (O mestih in trgih na Slovenskem, 333 do 344) analizira zgodovinske in zemljepisne pogoje vseh naših starejših mest in trgov. Gregor Čremošnik (Naša vojaška narodna pesem, 345—354) obravnava posamezne slovenske vojaške narodne pesmi in iz reminiscenc, ki so v njih ohranjene, sklepa na čas, v katerem so nastale. Fr. Zwitter (Prva koncepcija slovenske zgodovine, 355—372) je prispeval važno razpravo za slovenski narodni prerod, v kateri analizira Linhartovo nacionalno in znanstveno usmerjenost, kakor se kaže v njegovem delu »Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Österreichs«. Viktor Novak (Slomšek saradnik u Gajevoj »Danici Ilirskoj«, 373—380) analizira dva Slomškova prispevka v Gajevem časopisu. Silvo Kranjec (Slomškov »Vbogi otrok v faberkah« in njegova predloga, 381—385) ugotavlja, da je nastala Slomškova pesem Vbogi otrok v faberkah pod vplivom Scherrove pesmi Das arme Kind,

in opisuje okoliščine, v katerih sta obe pesmi nastali. Janko Glaser navaja Striteriana v študijski knjižnici v Mariboru (386—393), ki sta jih darovala Stritarjeva znanca Šegula in Primožič. Franjo Baš (O stikih Maribora z Ljubljano v 19. stoletju, 394—399) ugotavlja, da je imela beseda Ljubljančan v 70ih letih 19. stoletja v Mariboru pomen urednika Slovenskega naroda in v volilnem boju l. 1871 pristaša radikalnega slovenskega programa. Sklepni članek je napisal France Mesesnel o Slovenskem krajinarstvu v 19. stoletju (400—410).

Bibliografija Melitte Pivec-Steletove je prva slovenska bibliografija, ki je porabljala moderno metodo vsebinskega kazala s tekočo številko, ki jo porabljajo tuje tozadevne publikacije. Bibliografija, ki vsebuje vse prispevke od najmanjših do največjih, je sestavljena nad vse vestno. Združena z Gratzjevimi Repertorijem tvori nekak obračun dela muzejskega društva v prvem stoletju njegovega obstoja in kaže vse duhovno bogastvo, ki ga je pomenilo to društvo za naše zgodovinopisje. Budi se nam pa ob njej želja, da bi se čimprej poskrbelo za izpolnitev sklepov zborovanja zgodovinarjev o sestavi celotne slovenske zgodovinske bibliografije in o skrbi za registriranje tekočih del, ki izhajajo, kar je nujna zahteva dela na slovenski zgodovini.

Ob duhovnem bogastvu, ki nam ga kaže Glasnik muzejskega društva in ob opravljenem delu, o katerem priča Bibliografija, si moremo želeči samo to, da bi moglo obhajati društvo tudi svojo drugo stoletnico na enako časten način, kakor obhaja svojo prvo. Dolžnost zavednih Slovencev, ki vedo, kaj mora pomeniti v življenju vsakega naroda njegova narodna zgodovina, pa je, da podpro tehtno znanstveno delo društva s svojim vstopom vanje. Sramotno je namreč, da šteje to v svobodni državi manj članov, kakor jih je štel v času pred osvobojenjem. grb.

»Naša narodna vzgoja in obramba«. Spisal Etbin Bojc. Ljubljana 1939. Samozaložba.

Delce, ki je nastalo po predavanjih v radiu, se na 32 straneh dotika težkega vprašanja — naše narodne obrambe. Pisatelj v uvodu razpravlja o narodni zavesti na splošno in določno ter ugotavlja, da je narodne zavesti v Slovencih vse premalo; misli pa tudi na čut odgovornosti in na čut za poslanstvo. Imeli smo sicer neke vrste narodno vzgojo, t. j. imeli smo velike ljudi, ki so skoraj istočasno kot pri Nemcih Fichte vzbujali slovensko narodno zavest (Slomšek in sodobniki); od tedaj gre razvoj svojo pot, našli so mnogo posnemovalcev, toda delo na tem polju še zdaleč ni končano. Narodnostno doživljanje je tvornost. Za vsako tvornost pa je treba odnekod zajemati, nekje »trdno tičati«, kakor avtor prav poudarja. Slovenci smo premalo v sebi zasidrani (če si n. pr. iščemo zunanjšega izraza, ni to slovenstvo kot veja slovanstva, kot svojski način mišljenja in čustvovanja, marveč neko medlo, nepristno alpstvo). Svetovna dogajanja gledamo skozi oči Francoza ali Nemca, pristaša tega ali onega gibanja, pozabljamo pa zavzeti lastno stališče. Nato pisatelj kratko razpravlja o narodnosti, mednarodnosti in nadnarodnosti in definira narod takole: »Narod je tista družabna tvorba, v kateri se odraža poseben duh skupine enako čutečih in mislečih poedincev, ki jih je zgodovinska usoda združila po božji volji v enoto. Ta enotni duh naroda se kaže v sorodni mišljavi in čutju, v značaju, jeziku in rasnih posebnostih.« Reči moram, da se mi zdi ta definicija z ozirom na »enako čuteče in misleče« nekoliko preozka, kajti če bi bilo

dobesedno tako, bi imeli v Evropi silno množico zelo majhnih narodov. Nekdo je zapisal definicijo, ki izzvenci skoraj banalno, »Narodnost, to je jezik. Druge definicije ne poznam.« To je druga skrajnost, ki ne podstavlja nikakih narodnostnih čustev ali kake posebne zavesti, a sama po sebi ni napačna ali morda celo krivična. Takih definicij je nešteto, vse bi mogli uporabiti. Vendar se mi zdi, da nam, Slovencem, še najbolj ustreza ona, ki jo je v »Dejanju« (III : 1.) zapisal E. Kocbek: »Narod je življenjska skupnost različno osebno oblikovanih ljudi, ki jih preveva enotna zgodovinska zavest« (prim. tudi naslednje). Važno je, da se Slovenci pri razmerah kot so, zedinimo za enotno definicijo narodnosti, če hočemo, da bo naše narodnoobrambno delo uspešno. Pisatelj dalje ugotavlja, da »so narodnostni problemi vedno tesno povezani s socialnimi, vendar odklanja reševanje narodnostnih vprašanj v okviru nacizma ali socializma. Danes je malone slehernemu resničnemu izobražencu jasno, da je edina rešitev tega spornega vprašanja v resnično krščanski, po duhovno dograjenih posameznikih prekvašeni človeški družbi. Ker o usodi slovenskega naroda (kakor malega naroda sploh) ne bo odločala kolikost, številka, mora odločevati druga možnost: kakovost, kultura. Na ta opornik je treba prenesti vso težo narodnega življenja. Mimogrede pravi Bojc: »Zaostalosti naše narodne zavesti ni morda toliko kriv naš značaj, kolikor več suženjska vzgoja s strani predvojnih političnih gospodstev...« Kar zadeva vzgojo in značaj, se mi zdi, da se sučemo v večnem krogu. Morda pa le ne bo tako napačno, če priznamo, da je prav ta vzgoja v veliki meri soustvarjala naš narodni značaj. Pojdimo še korak dalje in preprosto ugotovimo, da se s tako vzgojo ni prenehalo vse do danes. Pasivni značaj slovenskega naroda je še danes odskočna deska za vsa mogoča politična podjetja, ki bi se jih drugi narodi sramovali. Videti je, da narodna zavednost niti ni vedno zaželeno. Preureditev našega narodnoobrambnega dela je nujna. »Treba je predvsem prenoviti narodne zavesti...« Predvsem je treba takoj likvidirati slovenski centralizem, ki se usmerja na Ljubljano in morda še Gorenjsko, dočim ostajajo periferne pokrajine preveč pozabljene in omalovaževane. Napak dvajsetih let življenja v narodni državi ne bodo popravile akcije za pomoč obmejnim poročnicam in delovni tabori mladine, pač pa temeljito preosnovani javni proračuni in preosnova kulturnega dela. Zdi se mi, da je pisatelj vse to uvidel, vendar tega v svoji kritiki ne pove. V naslednjem podaja kratak načrt za narodnoobrambno delo v bodoče. Načrt je lep, vendar bi dodal še to, kar se mi zdi prav tako pomembno: v ljudstvu je treba dvigniti samozavest, da se bo zavedelo svoje odločilnosti in pravice, soodločevati o svoji usodi. Prav to je, kar pasivnemu Slovencu manjka. Še nekaj: s strahom govorimo o tuji propagandi med našim narodom. Stvar je zelo preprosta: ljudje si ne žele uniform, ne tuje kulture, žele si pa reda, trdno vtirjenega javnega življenja, ki izključuje presenečenja. Zdi se mi, da pisatelj polaga vse preveč važnosti na intelektualno delo, na javna predavanja in podobno. Kdor je doma z meje, bo priznal, da je danes že prepozno za govorjenje, da mora sad roditi le še delo.

Popolnoma pa se pridružujem Bojcu v vsem, kar pravi o preureditvi našega šolstva. Rabili bi množico nadaljevalnih šol, ki bi zajele mladino v dobi telesnega in duhovnega dozorevanja. Pomena teh šol morda danes še ne uvidimo, zavedeli bi se ga pa po nekaj letih obstoja. Nadalje opozarja pisatelj na našo kri v zamejstvu, na Koroškem in Primorskem, posebej pa še na naše izseljenstvo, ki je dvakrat zanemarjeno, saj bi mogli brez za-

drege takoj naštetih tisto peščico ljudi, ki na tem polju količkaj delajo. Sleherni Slovenec bi se moral jasno zavedati, kolikega pomena je za nas sleherna duša onstran meja. V posebnem poglavju govori brošura o stikih z ostalimi Slovani, ki jih je treba poglobiti in popularizirati. Poleg slovenske je treba dvigniti še slovansko zavest. Vseslovanstvo ni čustvo neke zlagane romantične povezanosti, marveč zavest svojesekega poslanstva v Evropi, ki so ga veliki slovanski misleci vedno poudarjali in ga poudarjajo še danes. Slovanstvo, ki je najpristnejše zaživel v duhu evangelija, more v silni meri prispevati k dograditvi nove Evrope, kakor piše Schubart v svoji knjigi »Europa und die Seele des Ostens«. Končno še enkrat povzema glavne misli in poziva k delu.

Reči je treba, da je E. Bojc nakazal problem narodne obrambe v vsem obsegu, le to je škoda, da ni napisal debele knjige, ki ne bi mogla ostati neopažena nikomur. V delu večjega obsega bi mogel govoriti mnogo konkretnije, kot se da povedati v tenki brošuri. Kritika napak bi bila gotovo ostrejša, načrti pa mnogo bolj izdelani. Človeku se namreč že ob brošuri utrinjajo nove in nove misli.

Maks Jeza.

Univ. prof. dr. Ivan Tomšič, **Nekaj misli glede znanstvenega dela o inozemskih Jugoslovanih.** Ponatis iz »Slovenskega pravnik« št. 11/12, l. 1939, str. 286—298. Ljubljana 1939. Str. 15.

V tej razpravi izhaja dr. Tomšič iz povsem pravilnega stališča, da je nujen pogoj za stvarno, smotrno in uspešno narodnoobrambno delo samo vsestransko, znanstveno utemeljeno poznanje položaja in terena. Zaradi dejstva, da se mora pečati s tozadevnimi vprašanji, ki posegajo prav v srce našega narodnega življenja, cela vrsta znanstvenih panog, ki pa morajo pri tem vendarle temeljiti na skupni podlagi in biti pri tem delu v čim ožjem medsebojnem stiku, predlaga, naj bi se ustanovil na ljubljanski univerzi poseben »interfakultetni zavod za inozemske Jugoslovane«. Ta naj bi, sprva samo za Slovence, ker je to najnujnejše, preučil položaj naših narodnih manjšin in izseljencev, ter tako pripomogel k uspešnemu varovanju teh izpostavljenih delov našega naroda.

Ideja takega zavoda je vredna velike pozornosti, saj nam kažejo naši sosedi, kako mora biti izpopolnjena v naši dobi skrb za vsakega člana narodne skupnosti doma in še bolj v tujini. Gotovo je tudi to, da utegne v kratkem priti čas, ko bodo trdni, znanstveno utemeljeni podatki o Slovencih v tujini, zlasti mislim tu na podatke o naših narodnih manjšinah, naravnost neprecenljivi. Saj Prepeluhove Pripombe dovolj pretesljivo kažejo nepripravljenost l. 1918, da bi se iz njih lahko dovolj naučili.

Podčrtam naj le nekaj misli, ki se mi ob takem predlogu zde važne. Najprej bi v študiji želel močnejši slovenski poudarek. Potrebnejše od primerjanja Jugoslovancev v tujini s tujci v vsej naši državi se mi zdi n. pr. primerjanje tujcev v Sloveniji s Slovenci v tujini. To zlasti v našem času, ko se koté misli o zamenjavanju naših narodnih manjšin, kajti, ako je ob prvem primerjanju razumljiva misel na zamenjavo koroških Slovencev z Nemci v Jugoslaviji, je ob drugem nedopustna, kajti ne glede na vse drugo bi bili Slovenci za naš narod v Vojvodini mnogo bolj izgubljeni kakor na svojem domu. Mimo grede povedano bi želel tudi več realnosti v številkah.

Drugo, kar je treba podčrtati, je, da se tudi na takem zavodu ne bodo mogla razpravljati vprašanja manjšin ločeno od problema slovenske

narodne celote, marveč samo v najožjem stiku z vsemi kompleksi slovenskega vprašanja, čigar najvažnejši del predstavljajo. Ločeno je mogoče in potrebno samo zbiranje najprimitivnejšega gradiva, statistike in bibliografije, iz obdelave pa mora sijati povsod celotna problematika. Delo mora biti na znanstveni višini, a vsaki »tendenci« se ni mogoče izogniti, ker je že problem sam »tendenčen«, vsaj če se postavimo na stališče objektivne morale in človeških pravic.

Podobno bi želel tudi pri problemu izseljencev, da bi bilo močnejše poudarjeno slovensko stališče. Zwitterova habilitacijska razprava nam je pokazala, kako smo Slovenci z nevidnim izseljevanjem v prejšnjem stoletju hranili in množili nemštvo na zgornjem Štajerskem, ki je bilo biološko slabše od nas, pa je vendar številčno zmagovalo nad nami zaradi boljših gospodarskih pogojev. Podobno izseljevanje imamo tudi danes. Živo mora goreti v nas misel, da nam tudi na ta način odteka narodna kri, in si zastaviti vprašanje, ali ne bi mogli ustaviti tega tihega odtoka, ki je danes nemara celo večji od onega v zamejstvo.

V glavnem se mi zdi, da bi imel institut, čigar ustanovitev predlaga dr. Tomšič predvsem dve nalogi: zbiranje gradiva in koordinacijo dela. Delo za obdelavo gradiva pa se bo najbrž najuspešneje obravnavalo še vnaprej po posameznih seminarjih, kajti težko si mislim, da bi podrobni pravniški problemi, z vso svojo strokovno obdelavo, ki je za stvar neobhodno potrebna, zanimali n. pr. slavista ali zgodovinarja in obratno. Tretja važna naloga, ki bi jo moral vršiti institut, a to izven svojega najožjega okvira, bo pa živa propaganda, ki bo morala pridobivati so-delavce.

Dr. Tomšič je opozoril na potrebo, ki je danes že mnogo bolj živa, kakor je bila pred letom dni. S svojimi opombami nikakor nimam namena manjšati pomena njegovega opozorila, nasprotno, celo podčrtal bi ga rad. Želim si samo, da bi uresničenje njegove misli, za katero morajo poskrbeti odgovorni činitelji, moglo čimprej dokazati, da misel ni prišla že prepozno.
grb.

Dr. Ivan Pintar, Mediko-kirurški učni zavod v Ljubljani, njegov nastanek, razmah in konec. Habilitacijska disertacija. Ljubljana, marec 1939.

Ta skoraj 100 strani obsegajoča razprava je izšla ob dvajsetletnici našega ljubljanskega vseučilišča kot zgodovinski dokaz, da smo že imeli srednje in višje šole vseh znanstvenih strok in tudi zdravstva, oziroma zdravilstva že pred dvema stoletjima, ki nam jih je neprijazna avstrijska državna uprava zatrla pred enim stoletjem.

Dr. Pintarjeva razprava nam razkriva zanimive in častne strani naše prošlosti. Tako beremo v njej, da se je dr. Marcus Gerbezius, član medicinske sekcije Akademije Operosorom, znane nam iz slovstvene zgodovine, proslavil z učenimi spisi tudi izven mej ožje domovine že v začetku 18. veka. Kmalu za njim je magister kirurgije Jakob Breclj (Brezl) kot ordinarij »cesarske« bolnišnice v Ljubljani kar na svojo pest uvedel anatomska predavanja in vaje za naraščaj ranarnikov, ki so bili nekakšni obrtniki. Z odpravo »cesarske« bolnice je prenehala ta zasebna šola.

Cesarica Marija Terezija je privabila iz Holandije slovečega Van Swieten, da ji pomaga urediti zdravstvo, ki je bilo v avstrijskih deželah zelo zanemarjeno in zastalo. Tako je nastala v Ljubljani l. 1753 b a b i š k a š o l a, ki se je leta 1782 razširila v m e d i k o - k i r u r š k i l i c e j; ta je

obsegal botaniko, kemijo, anatomijo, kirurgijo, porodništvo, medicino, sodno zdravstvo in živinozdravstvo. Med prvimi učitelji tega učilišča, ki so si polagoma prilastili naslov profesorjev, je bil Francoz Baltazar Hacquet, ki se je zanimal bolj za prirodoznanstvo kakor za zdravstvo in bil poklican na vseučilišče v Lvov, kasneje v Krakov kot profesor botanike.

Kmalu so domačini zasedli vse učne »stolice«. Prvi je bil magister anatomije, kirurgije in porodništva Anton Makovič iz Kostanjevice, ki je že leta 1782 izdal slovensko-nemško knjigo o porodništvu, šest let kasneje pa še obširnejšo. Vrstili so se za njim Novomeščan dr. med. Karel Bernard Koglin Vrhnčan dr. Anton Jelovšek, Ljubljanci, ranarnik Fr. Vehovar in trije iz »zdravniške dinastije« Melzerjev, dva Škofjeločana dr. Fr. Ks. Jugovic in dr. Anton Bernik. Najviše se je povzpел dr. med. et chirurg., mag. obstetr. Vinko Kern (r. 1760, u. 1829), po rodu Gorenjec, ki se je v revščini izučil za ranarnika, s prihranki nadaljeval študije na Dunaju in postal magister kirurgije in porodništva, nato še dosegel dvojni doktorat. Osem let je poučeval na ljubljanskem liceju, l. 1805 je bil poklican na dunajsko vseučilišče kot evropsko priznani vodilni kirurg, kjer se je odlikoval z nenavadnimi uspehi posebno v zdravljenju ran. V domačem zdravstvu si je Kern pridobil velike zasluge z uvedbo cepljenja proti kozam.

Za časa francoske Ilirije je bil ljubljanski licej povzdignjen po vzorcu francoskih vseučilišč v »*école centrale*«. Na zdravniškem oddelku so poučevali domačini prof. Janez Kersnik iz Zirovnice fiziko, Fran Hladnik iz Idrije botaniko, magister Anton Melzer anatomijo, dr. Fr. Melzer kirurgijo in porodništvo, dr. Anton Jevnikar iz Ljubljane medicino (notranje bolezni), dr. Janez Verbič iz Trebnjega je bil določen za sodno medicino. Zaradi prekratkega obstoja te fakultete (1810—14) ni bilo na njej nobene promocije.

Po umiku Francozov iz naših krajev je bilo vseučilišče odpravljeno, ostalo je zdravniško učilišče kot licej. Poučevali so domačini, magister Anton Melzer, dr. Jevnikar, dr. Verbič, magister kirurgije in porodništva Ignacij Pintar iz Ljubljane, dr. med. Ivan Zhuber pl. Okrog iz Brusnic pri Novem mestu; od prišlecev je pomemben dr. kirurgije in magister porodništva Janez Matoshek, moravski Čeh, Kernov asistent na Dunaju, ki je spisal in dal po Val. Vodniku posloveniti Babištvo ali porodnizharški vuk za babize (Lj. 1818) in dr. med. z mr. obstetr. Duro Matija Šporer iz Karlovca, ki je bil licejski rektor in se je potegnil, da je bil dr. Janez Bleiweis imenovan za profesorja živinozdravstva in sodne medicine na tem učilišču. Dunajska vlada je l. 1848 razpustila licej, ki je kot tak prenehal l. 1852. Ostanki tega učilišča so babiška šola in menda tudi botanični vrt. Poročevalec sem imel tri strice kovaške mojstre. Starejša dva sta se pri dr. Bleiweisu izučila še za živinozdravniška pomočnika s pravico prakticanja, mlajši stric pa se je mogel usposobiti samo še za podkovskega mojstra, iz česar sklepam, da je dr. Bleiweis že poučeval živinozdravstvo na nižji živinozdravniški šoli, ki je z njim prenehala, njen ostanek je podkovska šola.

To je v glavnem vsebina dr. Pintarjeve disertacije, kjer je zbranih še vse polno zanimivih podrobnosti iz naše domače in splošne zdravstvene zgodovine. Knjigi se pozna, da je sestavljena iz raznih posebnih razprav

in avtorjevih prispevkov v Slovenskem biografskem leksikonu. Tako je umeti, da se nekateri podatki ponavljajo, kar nekoliko moti splošni pregled. Avtor omenja razne zdravniške veličine, ki so vplivale posredno ali neposredno na naše zdravstvo. Med temi pogrešaš največjega zdravnika — učenjaka naše krvi dr. Marka Antonija Plenčiča (Plenciz), roj. l. 1705 v Solkanu pri Gorici, ki je študiral v Italiji in promoviral na Dunaju l. 1733, kjer je l. 1762 kot vseučiliški profesor izdal v latinščini pisana »Medikofizična dela v štirih poglavjih«. To delo je v znanstvu edinstveno! Dobro stoletje pred Pasteurjem in Kochom, ki slovita kot očeta bakteriologije, razvija v njem Plenčič popolnoma nove in naravnost moderne misli o kužnih boleznih, ki jih smatra za posledke nevidnih živih, ne mrtvih strupov v zraku, vodi ali zemlji; vsaka kužna bolezen ima po njegovem mnenju svoj vzrok v posebnem živem kužilu rastlinskega ali živalskega ali človeškega izvora. Znameniti naš rojak Vinko Kern, profesor kirurgije na ljubljanskem liceju in kasneje na dunajskem vseučilišču, je gotovo zajemal iz Plenčičeve zakladnice, da se je mogel kot kirurg proslaviti s tolikimi uspehi pri zdravljenju ran. Želeti je, da nam avtor poda življenjepis našega rojaka Plenčiča in vsaj izvleček iz njegovega dela.

Dr. Pintarjeva knjiga izpolnjuje veliko vrzel v naši kulturni zgodovini in dokazuje, da smo imeli celo v zdravstvu odlične kulturne delavce, ki so se povzpeli iz skromnih razmer na višek vodilnih znanstvenikov v velikem svetu. S Pintarjevo disertacijo je najgloblje utemeljena slovenska splošna zahteva, da dobimo čim prej popolno medicinsko fakulteto v Ljubljani.

Dr. A. B.

Seksualni problemi. Preveo dr. Krsto Spalatin. Zagreb 1939. (Cijena din 35—45).

To je druga knjiga zbirke »Istina i život«, ki podaja v hrvaščini prevode najnovejših in prvovrstnih del o sodobnih teoretskih in življenjsko praktičnih vprašanjih, napisanih na krščanskih osnovah in tradiciji zapadne Evrope.

V knjigi je 14 sestavkov oz. razprav. Avtorji so večinoma Francozi, eden je Brazilijanec in eden Nmec. Knjiga je poleg uvoda, ki ga je napisal član Francoske akademije Jacques de Lacretelle, razdeljena na pet delov z naslovi: Seksualnost in osebnost, seksualnost in morala, seksualnost in družba, seksualnost in spiritualnost ter poživinjeno naziranje o svetu. Iz tega pregleda je razvidno, da je spolno vprašanje obravnavano z vzgojeslovnih, dušeslovnih, modroslovnih, verskih in družboslovnih vidikov, samo »problem prostitucije« je napisal zdravnik René Biot. Omenjena in ocenjena so v teh sestavkih strokovna in leposlovna, ponajveč francoska dela o spolnih vprašanjih. Sigmund Freudovo naziranje o splošnem, posebno otroškem seksualizmu, je zavrnjeno kot zmotno. Posebno zanimiva je nemškega filozofa Petra Wusta razprava o »metafizični misli žene«.

Za podrobno poročilo o vsej zbirki bi bilo treba napisati obsežno knjižico. Iz vseh sodobnih razprav odseva staro spoznanje, da je človeška duša že po svoji naravi krščanska. Komur je v tem razrvanem svetu do rešitve v spolnih zadevah, naj se poglubi v to delo!

Dr. A. B.

VPRAŠANJE NEVTRALNOSTI

Kolikor bolj se poostruje evropska vojna, toliko težje postaja stališče nevtralnih držav. Vsaka vojskujoča se stranka jih skuša potegniti na svojo stran in pri tem ne izbira dosti sredstev. Ne glede na to pa je ohranitev nevtralnosti vsak dan težja, kajti besede nevtralnost ne razumejo povsod enako. Kar je enim le dobrohotna nevtralnost, je drugim že nedovoljeno podpiranje nasprotnika in podobno. Dalje so tudi v nevojskujočih se državah vedno večje težave pri dovozu surovin, pri prehrani itd. Vse to ustvarja veliko zapletenost, ki zahteva preudarnega in vztrajnega reševanja, tako od strani držav kot od posameznih državljanov.

V francoski mesečni reviji »Les amitiés catholiques françaises« januarja letošnjega leta razpravlja o vprašanju nevtralnosti in nevtralnosti monsignor E. Beaupin. Čeprav je članek v nekaterih smereh nepopoln, podaja vendar precej tudi za nas zanimivih misli, ki jih v nadaljnjem prinašamo v izveščku.

Nevtralnost pomenja, »da se država noče udeležiti vojne in da hoče ostati zunaj obstoječega konflikta« (Le Fur: »Précis de Droit international public«). Tako stališče je zavzelo v sedanji vojni premnogo držav. Ali so imele za to pravico? Po načelih mednarodne morale, pravi m. Beaupin, bi v organizirani skupnosti narodov nevtralnih sploh ne smelo biti. Belgijski jezuit o. Müller, profesor za mednarodno pravo na visoki šoli v Anversu, piše o tem takole: »Države niso popolnoma samostojne in neodvisne politične enote. Narava jih združuje z vezmi solidarnosti, ki ustvarjajo iz njih mednarodno družbo. Blaginji te družbe morajo vse države podrediti svoje poedine koristi. V vojni vselej ena od vojskujočih se strank zavedno ali nezavedno ruši mednarodni red, katerega ohranitev je važna za vse države.« Dalje navaja o. Müller knjigo »Code de morale internationale«, ki pravi: »Nevtralnosti ne gre zadnja beseda v življenju narodov; ona je prav za prav zanikavanje solidarnosti narodov v skupni obrambi pravičnosti in mednarodnega reda. Nevtralnost je vselej le malo časten izhod: priznanje previde neomoglosti, pridržkov, ali sebičnega računa. Ne smelo pa bi je biti v dobro organizirani skupnosti narodov, ki ji velja krivična vojna za hudodelstvo proti človečanstvu in ki mobilizira proti njej skupno akcijo vseh držav.« Če je ena od držav krivič-

no napadena ali ogrožena v svojih pravicah, ji morajo vse druge prihiteti na pomoč. Ta misel je tudi osnova teorije o pravični vojni, kot so jo vzdrževali katoliški teologi skozi pretekla stoletja. O tem piše drug jezuit, o. de la Brière v knjigi »Le droit de juste guerre« sledeče: »Če je mogoče jasno spoznati, da je ena država krivec in kršilec prava, druga pa kaznovalec in obnovitelj prava, potem ostale države nimajo pravičnega razloga, da bi ostale načelno nevtralne. Ostanejo lahko nevtralne iz raznih drugih razlogov, toda to nikakor ni pravna nevtralnost.« De la Brière dodaja primeru iz praktičnega življenja: »Kadar orožniki lovijo razbojnike, pošteni ljudje ne morejo ostati načelno nevtralni. Če le imajo pametno priložnost in ne tvegajo preveč, morajo po svojih močeh storiti vse, da pomagajo orožnikom in jim olajšajo lov.«

Nevtralnost torej nima pravne podlage. Ko je razpadla mednarodna skupnost krščanskega srednjega veka, je nastala nevtralnost kot razumen in koristen pripomoček, da se omejijo vojne grozote. Je torej plod nerada, ki vlada v mednarodni skupnosti, odkar so se narodi, kateri jo sestavljajo, razdružili, hoteč dobiti vsak zase absolutno veljavo ter usmeriti svoje delovanje le po svojih lastnih koristih. V šestnajstem stoletju se je izvršila duhovna kriza, ko so prosili teologe in krščanske filozofe, naj se ne vmešavajo v zadeve, ki da nimajo nič opraviti z njimi.

Teorija, da bi ne smelo biti nevtralnih, se je nanovo pojavila v današnjih dneh v paktu Zveze narodov. M. Beaupin podrobneje zasleduje, kako je tudi tu počasi prevladovala dejanska nevtralnost, od sankcij proti Italiji do finske pritožbe in izključitve Rusije.

Zelo zanimiv primer nudijo angleški dominioni, ki bi se bili lahko odločili za nevtralnost (katero je tudi zagovarjal večji ali manjši del javnega mnenja v dominionih), pa so se vendar odločili za vstop v vojno. M. Beaupin se posebej ustavlja ob kanadskem primeru. Precejšen del Kanadcev, zlasti v pokrajini Quebec in med prebivalstvom francoskega pokolenja, je bil proti udeležbi v vojni ob strani Anglije. Zlasti je nastopala v tem smislu organizacija »Ligue d'action nationale«, ki je takole utemeljevala svoje stališče: »Francoski Kanadci ne branimo le svojih koristi, marveč korist Kanade kot celote in kot ameriške države, sploh koristi vse Severne Amerike. Mi nočemo, da bi Ame-

rika tvegala svojo kulturo in svoje svo-boščine v evropskih sporih. Kot mnogi drugi Kanadci mislimo predvsem na ustvaritev srečne in zedinjene Kanade; narodnostnega ali gospodarskega življenja svoje dežele nočemo tvegati zaradi sporov, ki nas ne zadevajo in pred katerimi nas praktično varuje širina dveh oceanov.« Zanimivo je, da je ta liga stala tudi na čelu separatističnega gibanja, ki želi, da bi se Kanada čimprej izločila iz britanskega imperija. Debata o tem predmetu je dosegla svoj višek v parlamentu, kjer je poslanec M. Raymond zagovarjal »dobrohotno nevtralnost«. Pravosodni minister Lapointe mu je pravilno odgovoril, da bi Kanadci z nevtralnostjo le podprli razdiralne sile. Zaključek tega boja je bil izid volitev v pokrajinski parlament in pokrajini Quebec 25. oktobra 1939. Separatistična in izolacionistična stran je doživela strahovit poraz: konservativna »nacionalna unija« je padla od 69 poslancev na 15, medtem ko so se liberalci dvignili od 13 na 68 poslancev. Ministrski predsednik Mackenzie King je izjavil 26. oktobra 1939: »Izid volitev je predvsem dokazal, da se ljudstvo Quebeca sklada s prebivalci drugih pokrajin v volji, naj združena Kanada sodeluje ob strani Velike Britanije in Francije v vojni za obrambo svobode in v odporu proti napadom.«

Države, ki so proglasile svojo nevtralnost, so hkrati izrazile svojo odločno voljo, da se bodo branile, če bi jih kdo napadel. Seveda govorijo o tem napadu le v najsplošnejših izrazih in skrbno pazijo, da se ne zamerijo tisti državi, ki bi jih utegnili napasti. Belgijski kralj Leopold je govoril 3. septembra 1939: »Var-nost države je zagotovljena. Naša močna in disciplinirana vojska budno pazi na vseh mejah. V vseh naših pokrajinah so pripravljene vojske, da odbijejo kateri koli napad na naše ozemlje.« Podobno pravi Georges Rigassi v »Gazette de Lausanne: »Ne dvomimo o iskrenosti večine velikih držav, ki so nam slovesno obljubile, da bodo spoštovale našo nevtralnost. Vemo pa, da velja naša nevtralnost le toliko, kolikor velja naša vojska. Odvisna je od volje Švicarjev, da žrtvu-jejo, če bo treba, tudi svoje življenje v obrambi svobode svoje domovine.« Ko beremo take besede, se nam vsiljujejo vprašanja: ali bo taka oborožena nevtralnost res mogla obvarovati nevtralne države zasuzenja? Kaj pomenijo njihove vojaške sile v primeri z močjo velesil? Ali naj le boljša ali slabša oboroženo odloča o usodi naroda?

V notranjosti nevtrálnih držav je po-stalo nujno, da so se zblížale različne

stranke in skupine. Kakor v vojskujo-čih se državah, se morajo tudi v nevtralnih vse sile združiti v obrambo domovine. Že 12. septembra lanskega leta je mogel »Journal de Genève« ugotoviti, da je grožnja nevarnost pripomogla k strnitvi švicarske narodne skupnosti.

»Zunanje zadeve nas ne ločijo več. 'Vojna živce' nas ni demoralizirala, niti nas ni napravila boječih ali omahujočih, bila nam je dobra moralna priprava.« Čeprav sestavljajo Švico štiri narodnostne skupine, ki so kulturno vsaka po svoje usmerjene h kateri od velikih sosed, je vendar država pokazala čudovito enotnost. Podobno so se zblížali v Belgiji Flamci in Valonci. Kot posebno viden primer take strnitve pa navaja m. Beupin Jugoslavijo, kjer so se spričo skupne nevarnosti sporazumeli Hrvatje in Srbi, ter navaja besede »Hrvatskega Dnevni-ka« od 10. septembra 1939: »Kakor Srbi in Slovenci, tako tudi Hrvatje vladi ne bodo odrekli svoje pomoči, kajti vsi trije narodi hočejo ohraniti nevtralnost.«

V vseh nevtrálnih državah priporo-čajo državna oblastva javnosti (in še prav posebno tisku), naj bo umerjena in previdna pri izražanju svojih čustev in mnenj. V zvezi s tem pa nastaja težko vprašanje, kako združiti nevtralnost s svobodo izražanja lastnega mnenja. Nam že znani Georges Rigassi v »Gazette de Lausanne« 17. oktobra l. l. časnikarjem najprej tudi priporoča previdnost in udržanost, toda takoj dodaja: »Ta udržanost se ne sme ponižati v strahopetnost, ne sme biti kapitulacija pred zlom. Država, ki bi iz ozirov na morebitno nezadovoljstvo nevarnega sosedu prisilila svoje državljane, da ne bi smeli izražati svojega prepričanja — taka država svojega položaja ne bi okrepila, marveč bi ga le slabila. Slabotni se ni še nikdar rešil s tem, da se je poniževal pred silo.« Podobno pravi o. Müller v brošuri »Le problème moral de la neutralité belge: »Nevtralnost nam ne more ukazovati, da naj proti vsej očitni resnici postavljamo na isto moralno višino žrtev napada in njenega krvnika, branilce prava in slu-žabnike nasilja, branilce naše krščanske kulture in pa pristaše barbarskih postav-džungle. Če bi nam nevtralnost prepovedala, izbrati izmed teh dveh načinov tistega, ki nam ga neizprosno predpisuje naša vest, potem se bo vsak pošten in iskren človek uprl tej krivični postavi.« Enako so govorili premočni državniki, med njimi romunski profesor Jorga v »Neamul Romanesco«: »Naša nevtralnost nam ne more zakleniti src. Zmage surove sile ne vzbujajo pri nas nikakega odmeva, medtem ko naša srca trpijo ob vsaki

novi žrtvi.« Najjasneje pa je morda izrazil to misel Roosevelt v svojem govoru 3. septembra 1939: »Naša država bo ostala nevtralna, toda ne moremo zahtevati, naj ostane vsak Američan tudi v mislih nevtralen. Tudi nevtralec ima pravico, da zasleduje stvarno dogajanje. Tudi od nevtralca ni mogoče zahtevati, naj izključi svojega duha in svojo vest.«

Kdor zna brati in izbirati, bo v teh mislih našel marsikaj, kar velja tudi za naš položaj. J. G.

KRAMLJANJE O DVOJNI MORALI IN ENAKOPRAVNOSTI

Zmerom in zmerom se ponavlja tista rečenica o dvojni morali, ki marsikaterega zaslepi, da ne razločuje med dvojno pravno odgovornostjo in pa drugačnim telesnim in duševnim ustrojem moža in žene, med drugačno življenjsko nalogo enega in drugega.

Ta usodna pomota in zmota o emancipaciji je v današnjih dneh rodila že marsikakšno zablodo tudi v socialnem in miselnem svetu. Okrožnica »Casti conubii« jih bridko kaže, ko govori o trojni emancipaciji, o fiziološki, socialni in gospodarski emancipaciji. Tam je teoretično razglabljanje, mi bomo v svojem »kramljanju« stvar marsikdaj pokazali, tudi kako se javlja to praktično.

Neka dobra katoliška gospa — ki pa res živi in ni samo literarni domislek! — mi je v tej zmedi pojmov odvrnila: »Klic o dvojni morali je rodila vnebovpijoča krivica, ki jo ljubeča misleča žena občuti, a jo zatajujejo v sebi iz roda v rod. Deloma pa je to sama zagrešila s slepo ljubeznijo.«

Pod geslom, da mora biti žena enaka možu, so mešale Američanke koktaje in se vpijanale, pod tem geslom vidiš v hlačah, ki jim rečejo »pižame«, ženske ne samo v kopelih, temveč tudi na cesti, v tem geslu oblačijo ženske skoraj samo plavalne hlačiце, v tem geslu žene kade, v tem geslu ženska povabi moškega na razne domače in tuje »podvige«.

Morda bi kdo utegnil reči: »Kaj nas brigajo Američanke?« No, to je samo primera, prav tako bi lahko imenovali kaj drugega, recimo, ruske »tovarišice«. Tam je vendar pod geslom enakopravnosti prav, če si mož izbere žensko, jo rabi in izrabi ter spet odda drugemu, prav tako tudi žena. Kaj pa otroci! Ali jih odpraviš ali so pa brezprizorniki!

»Ne, nas zanimajo samo slovenske žene! Pri nas se marsikaj godi, kar bi se v narodu, ki še nekaj dá na moralo, ne smelo.«

Res, marsikaj se ne bi smelo.

Kako pa je prav za prav?

Najprej: cerkev ne pozna dvojne morale. Zanj je greh, brez ozira, kdo ga napravi, greh. Ne sme n. pr. mož kršiti šeste zapovedi in ne sme žena. Kaj pa narava? Kdor je prisluhnil goli naravi, goli materiji — poudarjam: goli materiji, ki duha zanika, oziroma se nanj ne ozira — mora priznati, da obstoja drugačno spolno izživljanje moža in drugo žene. Mislim, ga mi ni treba navajati knjig in pisateljev, četudi marsikateri med nami dá več na citat iz zakotnega lističa nego dožene sam.

In tu je res spol usoda! A samo tu!

Ona gospa mi je odgovorila:

»Cerkev nima moči in je moški noče poslušati. Po svoje zagrinjajo s plaščem ljubezni svoje »sotrpine«. Justica pa za žene nima smisla, ker je imeti ne more. Samo ženska more razumeti žensko. Ker je justica v moških rokah, smo brezpravne.«

Ta očitek je težak in strašen. Kako je — da odgovarjam od spodaj navzgor! — prav za prav z žensko pravico? Najprej so pravniki dognali, da ima ženska mnogo pravic tam, kjer ima mož samo bremena. Vzemite v roko samo občni državljanski zakonik! Dobro bi bilo pri tej trditvi pogledati obrtni, celo kazenski zakonik, pa bi videli, da žena vendar ni brezpravna! Nekdo pripravlja izčrpno poročilo o tej stvari, da popravi javno mnenje, ker smo se pač naučili trditi nekatere stvari, ne da bi se prepričali. Dobro, a justica je v rokah moža! Res, to drži, a moram nepopularno pristaviti — ker ne mislim kandidirati na ženski listi — da je 90% prav, da je! Mladinsko skrbstvo, to naj bi bilo v rokah žene, a ta žena bi morala biti razumna žena! Katera žena bi mogla biti kos nalogam, ki jih stavi na človeka upravna služba, recimo, v prvi stopnji? Katera ženska bi prenesla »krvavo rihto« objektivno in brez živčnega pretresa? Ali naj za zabavo omenim, kako so odvetniki izrabljali žensko slabost svoje kolegije pri pravnih? Zahtevala je kavalirstvo na eni, enakost na drugi plati. Če je bila zastopnica nasprotno stranke, so že našli kaj, da se je razburila in razjezila, tako ni mogla paziti na druge pravne momente. Z drugo besedo: njeno prisebnost so zmanjšali, njeno dražljivost povečali, da je vse to vplivalo na priče, na sodnike, na stranke in poslušalce. Gospa je dobra juristka in ima menda vse ali pa vsaj nekatere izpite z odliko, boljši red kakor pa morda oni advokat, ki je zastopal nasprotno stranko in izvohal njene slabosti.

Zgodil se je tudi tale poizkus: Umetno so povzročili dogodek in so ga pustili ženski in moškemu oceniti na resničnost,

na pravičnost in, recimo, na tehtnost. Naj ne zamerijo, častite dame, če povem, da je ženska sodba in žensko čustvovanje bilo odvisno od simpatij in da so bile ženske večje sovražnice ženski nego moškemu.

Narava je ustvarila moža in ženo tako, da ima žena skrbeti za zarod, že davno preden ga nosi pod srcem, to se pravi, da se mora pripravljati zanj in nanj. S kuhanjem? Da, tudi s kuhanjem, šivanjem in gospodinjstvom. Mož mora za to bitje, ki se mu pravi žena, že davno prej skrbeti, preden ona nosi otroka pod srcem. To je bilo že v starih naravnih časih. Mož je šel na lov, mož je branil ženo, otroke in dom pred napadi in ropi, mož je bil in je po naravi močnejši. Mož mora varovati ženo, ko ima majhnega otroka, mož je, rekli bi, minister za zunanje zadeve, žena za notranje stvari.

Ona gospa je rekla: »Čemu stare čase, poglejte sedaj! Rešimo pereče stvari sedanjega časa, ko je 8% otrok nezakonskih in nimajo očeta. Če bi se razpravljalo o samozataji, bi stvar izgledala drugače in vse bolj resno. Včasih minister za zunanje zadeve nima niti pojma o gospodarski pridobitnosti — žena naj se pa pretrga, da obvaruje dom pred razpadom.«

Tu se moram pa le zavarovati! Zmerom mislim o zdravem, naravnem razmerju med možem in ženo, ki se v delu podpirata in si ne nasprotujeta. Če žena dan na dan trdi, da jo mož vara in slepari, če mož trdi, da žena razsipa, sem navedel samo prav nedolžne vzroke domačega prepira, ki utegnejo zastrupiti dom in zakon do sovraštva — a vendar ne more nihče trditi, da je to popolnoma zdrav zakon. Za takega ne govorim, ker sta pozabila na v zakonu osnovno načelo: »Podpirajta se med seboj! Le če se ves daš, boš vse prejell!« Seveda, popolnoma nihče ne doseže te stopnje, na tej poti nastajajo trenja, po zunanjih vplivih in zaradi dveh različnih značajev, ki se morata vendar obrusiti, da se sklopita! Vendar se morata trdno odločiti za to pot. O, zakon ni samo med, temveč tudi križ, in samo oni, ki je pripravljen nositi križ drugega do vrha, je pravi in popolni zakonec. Samo to je zanesljivo merilo v zakonu. Kdor si upa na to vprašanje odkritosrčno odgovoriti povsem pritrdilno, je dosegel pravi vrh. Neprijeten je potem ta vrh v toliko, ker je človek v nevarnosti, da se prevzame; potem se zgodi, da se po petintridesetletnem zakonu — ločita. Tudi to se je že pripetilo, zato naj gleda oni, ki stoji, da ne pade!

Dobra gospa nadaljuje:

»Moja sodba o moških je ta, da je v njih pomanjkanje vestnosti, kar se jasno vidi že iz cerkvenega življenja. Niti 1% bi jih kmalu ne bilo ob nedeljah v cerkvi. In zdaj naj se dá žena obsoditi in precejevati od takih brezvercev in brezvestnežev, ki niti najnujnejših dolžnosti do Boga ne vrše. Umazan egoizem je zaradi tega do skrajnosti že razpasen v nekadaj zdravi slovenski družini, da zato rapidno razpada. Naša dolžnost je zatreči tujo navlaklo in gledati, da se morala moža dvigne na enako višino z ženo, enakopravnost tudi v tem — ali pa zaprimo cerkve in se posvetimo bolnišnicam! — bo rodilo več človekoljublja katoliški cerkvi v dobro.«

Naj najprej zastavim vprašanje: Če vse krađe, ali imaš ti pravico krasti in ali je zato zate sedma zapoved izven veljave? Če ni ljudi ob nedeljah v cerkvi, ali je zaradi tega bolje, če bi cerkve zaprli in se zanimali za bolnišnice? Isto vprašanje je! Če ni nikogar v cerkev, mora stavba stati zaradi opomina in buditve vesti. Tudi gre meni po glavi ob takem vprašanju zgodba iz evangelija. Judež se je jezil, da je Magdalena izlila na Jezusa dragoceno mazilo, in ji rekel, da bi bilo bolje, če bi ga dali za reveže. Evangelij ima Kristusovo besedo k tej stvari, a evangelist pristavlja, da je bil Juda tat. Morda bi pa še kdo rekel, da je sedma zapoved božja, obisk cerkva in maše ob nedeljah pa samo druga cerkvena, ter bi jo lahko cerkev omilila. Nisem teolog, da bi vedel, koliko se dá omiliti, a cerkev je največji in najstarejši psiholog sveta in ustanova, ki tako pozna človeka, da bi moglo in moralo biti vsakega brezverca strah, če bi to svoje znanje izrabljala s surovo silo, strah, če se ne bi zadovoljevala samo z ugotovitvijo in dejstvom, da je Kristusova ustanova, ki je peklerska vrata ne bodo premagala, do konca sveta. Če torej cerkev reče, da moraš biti vsaj enkrat na teden pri maši, je to znamenje, da je to psihološko utemeljeno, a še več, da je to zapopadeno v božjih zapovedih. Zaradi tega ne boš ukinjal stvari, ker je mnogo moških ne upošteva, a moraš pa le pomisliti, da je dal Bog drugim, ki za to zapoved v vesti še vedo, molitev za one, ki te zapovedi ne cenijo. Predvsem pa to, da v cerkvi skrivnostno živi Kristus med nami ter se dan za dnem opravlja najsvetejša daritev za vse človeštvo.

Res, marsikje je egoizem, a vendar mi morate priznati, da je spačena ženska narava bolj egoistična, da je spačena ženska narava bolj zverinska. Glejte samo ženske v francoski revoluciji in v Španiji. Vendar moramo pristaviti, da moški ni

zmožen nežnosti, ki jo ima nepokvarjena žena.

»Če se trditev o enakopravnosti povnavlja, je brez dvoma nekaj na tem. Če je tako velika razlika med moško in žensko naravo, potem izvajate moški nad nami tem večjo krivico, da nam zapirate dostop na univerzo in druga važna mesta, na katerih bi žena gotovo vršila svojo dolžnost. Če bi se ne bali poraza od ženine strani, kdaj nam bi že ugodili. Če smo tako različne narave, je torej tem krivičnejše to, da mora žena težnje žene zaupati možu, ki je razumeti ne more zaradi drugega naturela. Žena pijanca n. pr. mora toliko prestradati z otroki, ker ne najde razumevanja pri moški justici. Mi bi kaj naglo napravile red in treznost v narodu. Moški v svoji hladnokrvnosti pa komodno odlagajo in odlašajo z radikalnimi ukrepi. Kup takih narodnih škandalov bi Vam vedela naštet, čeprav vem, da bom zasmehovana in morda še pred javnostjo osmešena.

Policija ne zna zatreti prostitucijo, če bi pa žene poklicali na delo, Vam zagotovem, da dvoženstvo in vlačugarstvo kmalu vrag vzame.

Tako resen mož, kot ste Vi, bi pa že lahko z resnejšimi zgledi oporekal, če bi se dalo. S temi dejstvi o različnosti narave samo podčrtavate naše zahteve po večjem ženskem izobraženstvu in pravičah.«

»Gospa, tu ste pa načeli vprašanje, ki zasluži vso pozornost! Četudi smo rekli, kaj ne, da bomo vzeli stvar tako enakopravno, kakor razumemo enakopravnost, vendar naj nam nihče ne reče mōra, četudi to zadevo pogledamo.

Nesmiselno je govoriti o tekmi, ker imata žena in mož vendar v družbi različne naloge, smešno o strahu, kar je tako sijano pokazal Axel Munthe v svojem »San Michele«. Sila razmer je rodila potrebo, da mora žena z vsemi svojimi močmi vzdržati pred moškimi. Naravno to nil Družba je res branila ženski vstop na univerzo. S čim ženska res konkurira z moškimi? S tem, da zasede mesto, ki bi ga lahko moški, in s tem preskrbel še eno žensko bitje — ženo. Tako pa se žensko bitje ne more razvijati naravno, postane na koncu zagrenjena starka, fant, ki bi ji bil dober mož in koristen član človeške družbe, postane ali skopuh ali pijanec, in prav redki so izjema.

Naj vendar enkrat povem, kako si mislim stvar o pijancu. Vso pijansko mizerijo naj bi si dekle ogledalo pred poroko. Zelo redki so primeri, ko postane mož pijanec po poroki. Pred poroko mu dekle pomaga hoditi po gostilnah, saj ga je večkrat tam dobila ali celo vlovila.

Ne vem, kako bi mogla poseči bolj v pijančevo življenje oblast, kakor da je po našem zakonu mogoče pijanca za pijanca označiti. Najbolj onemoglo in nepoučeno se mi zdi klicanje po oblasti, sicer bo pijanec zapravljal premoženje. Saj nudi to možnost preklíč! Torej ni krivo pomanjkanje paragrafov, temveč pomanjkanje volje od žene do občinskih mož. Tudi ne vem, kako bi se moglo uspešno drugače to vprašanje sicer reševati, dokler je pijanec nepreklican in na svobodi. V tovarni plačujejo njega in njemu na roko, ker pravemu pijancu bi samo enkrat nasilno odtegnili in dali ženi in družini, drugi teden bi ne maral delati. Možno bi bilo samo prisilno delo v taboriščih, a potem nima žena moža, potem bi bilo isto, kakor če bi bila ločena. Družba pa je že taka in tu ne bo mogel nihče spremeniti, da ima pri njej več vpliva in več uspeha moški spol, ker je pač strah, ki se javlja. Lahko se javlja samo v skromni obliki, a vendar jih je malo, ki bi to pripoznali in prepoznali. Poizkusite to! Četudi ste ženske, bi imele med ženskami največje nasprotnice! Zdjaj si reviče žene pijancev pomagajo na ta način, da počakajo pred plačilnim lokalom, odvzamejo med preprirom in kregom možem pijancem denar, a so potem redoma pretepeane na mrtve, žlake'.

Saj bi na papirju lahko prepovedali gostilničarju dati vino in je lahko že sedaj prepovedano, a pravi pijanec je sličen pravemu morfinistu: sto in sto potov najdeti, da prideta do svojega strupa. Ostane samo še prisilno zdravljenje. Tudi to je mogoče, samo vprašanje je, kako bi človek na to reagiral, kdo bi mogel to odrediti in kdaj. Ali bo družini — in za to gre — kaj s tem pomagano. Kajti taki smo moški: sile ne prenašamo in za nekaj, za kar smo prisiljeni, se prej ali slej maščujemo. Če prostovoljno pripraviš pijanca, da se zdravi, prav in v redu! Tu bi tudi jaz predlagal brezplačno zdravljenje in družini med časom očetovega zdravljenja preskrbo. Saj bi se to v narodnem gospodarstvu izplačalo! Dal bi groš, da prihranim cekin! Saj je vrsta od malih oskrbovalnic in hiralnic, od malih bolezní do umobolnic nepregledna! In ni se niti treba — četudi bi bilo to glavno in na prvem mestu potrebno — ozirati na nravno plat tega pojava.

Vprašanje je samo, ali bi bilo družini in ženi s tem pomagano in koliko. »Pijanec se spreobrne, kadar se v jamo zvrne!« je znano in ima globoko življenjsko modrost. Tudi tu velja: »Bolje je, drži ga, kakor lovi ga!« z drugo besedo: dekle bi moralo paziti, da bi pijanca ne vzela. Tu bi bila tudi zakonodaja

— kolikor bi mogla biti v skladu s človeškim dostojanstvom in naukom cerkve — najbolj na mestu. Ali bi pa zabilila, da bi se dekleta takega varovale, bi mogla pokazati samo praksa. Gotovo bi se dogodili primeri, kakor se drugje, da bi dekleta nezakonska mati ne mogla vzeti zaradi teh zakonitih zaprek očeta svojega otroka ter bi ženske same začele napadati zakonodajo od te strani, češ da je nečloveška.

Prepoved točenja — prohibicija! Za prohibicijo je lahko samo oni, ki človeške narave ne pozna. Čemu bi razvijali stvar teoretično, ko je vendar Amerika človeku pokazala, da ne drži. Ne samo to, temveč marsikakšen izrodek je ostal v narodu povzročen prav po njej. Prepoved točenja ob določenih dnevih! Recimo ob plačilnih dnevih! Če se s tem poveča skrb moža za družino, vse hvalevredno, a vendar nas življenje uči, da se tiste dni največ pije, ko je pijača prepovedana. Saj vendar nismo slepi, da ne bi videli, kako ob volitvah pijo tudi taki, ki so sicer trezni, ker pač hočejo pokazati, da so znali obiti prepoved. Znan je »čaj« v skodelah, znan je »jabolčnik« v volivnem lokalih.

Naj spregovorim še o protialkoholnem gibanju! Zakaj ni pri nas imelo uspeha? Ne glede na to, da so gostilničarji največji in najbolj uspešni agitatorji zoper abstinenco, stvar zaradi tega pri nas ni imela takega uspeha, kakor bi morali vsi želeti, ki se morajo, ali čutijo, da se morajo zanimati za narodno zdravje in rast, ker niso propagatorji našli rešitve, kaj naj naredijo vinogradniki z grozdom, in še nismo prepričali našega sadjarja, kako lahko drugače uporablja sadje. Zgledi treznih narodov, ki grozdja nimajo, nam malo koristijo. Dalje pa se je gibanje samo smešilo s čudnim zanesenjaštvom. Če prepoveduješ vinogradnikom vino, pač ne moreš pričakovati navdušenja. Poznam tak kraj in poznam človeka, ki je propagiral abstinenco. Bil je človek, ki je bil pri vsakem gibanju, a to ga ni motilo, da se je dal opijaniti. Drugih napačnih nepsiholoških prijemov je bilo, žal, preveč, da bi mogel vse naštet. Danes bi moral, kdor bi začel, to gibanje postaviti na drug tir!

Žalostno je za našo družbo, da ima opraviti s prostitucijo. Kakor je po morali nedopustna in grešna, je vendar treba pogledati tudi njen pojav. Tu je, opraviti imamo z njo in treba jo je vzeti kot dejstvo. Vzemimo samo praktično stran najprej: Toliko žen in deklet je prisiljenih — poudarjam: prisiljenih — da se z njo peča, preživlja in preživlja druge. Dostojevskij nam slika v »Zločinu in

kazni« tako nesrečnico v najlepši luči prav zaradi tega, ker je hotel pokazati nekoga ponižanega. To dejstvo je žalostno, tu naj žene zastavijo! Naj predlagajo, kako bi se pomagalo! Da, tega ne zna moški! Večina teh nesrečnih blodnic je vendar prostovoljna. Delomrzna, razuzdana, lahkoživa dekleta padejo v roke lahkoživcem. Po svojem prvem padcu so one, ki zapeljujejo, one, ki nudijo priliko. Kaj se godi tam, kjer družba to zlo na papirju odpravi? Na cesti prostitucije ni, rumene knjižice ni, a hušje je, ker kontrole ni, ne policijske, ne zdravniške. Tajne prostitucije pa nihče odpravil ne bo, dokler bosta na svetu ženska in moški in se ne bosta zavedala časti, da sta žena in mož. Prav tu nam najbolje bije v obraz resnica, ki je ne more nihče utajiti, da nam je narava pokvarjena po izvirnem grehu in da je samo v neomajnem nauku Cerkve rešitev. Zmerom imam občutek, da stoji na bregu močne reke slepec, ki hoče na drugo stran. Vse poizkušaj, samo čez edini most — nauk Cerkve — ne vidi, hušje celo, ne mara!

Ali naj navedem, kaj je napravila v nekem mestecu tajna prostitucija ene same ženske v štirinajstih dneh? V štirinajstih dneh je bilo okuženih po sifilidi nad devetdeset ljudi, in sicer moški po njej, ženske po moških in zopet drugi moški po razvratnih ženskah, preden so prišli na to zdravnik in vse hoteli poslati v bolnišnico. A tu je prišla vmes ženska sramota, ali pa oziri na žensko sramoto. In ostalo je doma nad polovico bolnikov, ki so se pač zdravili po svoje in okuževali po svoje.

S tem hočem samo pokazati, da vsega s silo ne moremo, vse zmoremo samo z milostjo božjo.

Zdaj pa pride še najtežje vprašanje, zakaj mora žena zaupati možu svoje težave, ki da je razumeti ne more. Najprej moramo povedati, draga gospa, da je razlika med razumeti in moči. Nazorno: kritik razume, a ne more ustvariti, mati otroka razume, a vendar ne bo poskušala delati istih neumnosti kot on, dobra žena moža razume, a vendar ne bo poizkušala v moških stvareh biti njemu enaka, mož ženo razume, četudi sta naravi različni. Kakor more žena razumeti moža in ga razume, prav tako mož ženo, v nekaterih trenutkih še bolj, ker jo objektivno brez čustva gleda in posluša. Vsak naravni moški ima tudi nekaj ženske narave, vsaka žena ima tudi moško, t. j. razumeta se. Prav intimno pride to do izraza morda najbolj pri izpovedi.

Prav pri izpovedi ni ne mesta ne časa za kakšne sentimentalnosti. Če je grešno in kar je grešno — je grešno. Tu

razsoja samo razum, osvetljen po veri. Noben matematik ne more učiti pogrešne matematike, noben spovednik ne more trditi, da je n. pr. prešuštvovanje ali preprečitev zaroda, odprava plodu itd. dovoljeno, prav kakor ni dovoljen požig in umor. Spovednik je dušni zdravnik, a ni klepetulja, prav tako kakor ne bo pustil pravi telesni zdravnik pacientu odločati, kaj mu bo po godu.

V zakonu je pa mož vesel in srečen, če mu žena kaj pove in zaupa, seveda ne sme biti užaljena, če ji mož pokaže, da je vendar njen načrt neizvedljiv, njen strah neopravičen, njena skrb n. pr., da utegnejo dekleta zaostati za fanti, brez podlage. Moramo si pač biti na jasnem, da je moževa narava bolj razumarska in ve marsikdaj mnogo bolj objektivno presoditi stvar ko žena. Da je pač sodnik! Naj ne bo žena zato razžaljena! Ali smem zaupati moško skrivnost, da mož v 95% ne mara take žene, ki bi bila strokovno višja kot on? Ne mara! Zakaj? Ker naravno čuti, da je on tisti, ki mora zanjo in za družino skrbeti in bi mu nekaj manjkalo, če bi ne smel. Ali ni še nihče opazil dejstva, da prepušča žena — mislim ženo zaslužkarico višjih slojev — možu skrbeti za družino in je ona udeležena pri tej skrbi samo, kar se tiče priboljška? Ali ni še nihče slišal žene, ki samostojno služi, da ima svoj denar samo za svoje toalete in letovišča, potovanja in zabave? Jaz sem jih pogosto na železnici, v kavarni in družbi. Z drugo besedo: samo delavska žena mora praviloma in na žalost s svojim zaslužkom pripomoči k vzdrževanju družine, dočim druge žene samo priboljšajo k temu zaslužku.

Vendar me je ugovor, da se bojimo poraza, bridko zadel! Kaj sem razbral iz njega? Najprej ono veliko skrb matere, ki vidi, da bo kmalu njen ženski zarod dorastel do vrha, in ve, da bo ta mlada ženska mladina morala kmalu odločati, kje bo prejela košček kruha, da bo lahko pošteno živila. Strašno! Ali se je kdo dovolj vživel v to žalostno resnico? Ženska mora skrbeti, da ne bo ostala na cesti! Če mlad fant leži pod kozolcem ali se poda v daljni svet, mu nič ne škodi, če spi pod milim nebom ali celo v kanalih in če more jesti samo suho skorjo pribračanega kruha. Ne bom hvalil te nujnosti, a mislim si jo lahko, ker vem, da smo študentje marsikaj doživeli, kar privoščim sinovom, a prosim Boga, naj prizanese s tem hčeram. Prav tu se spet vidi različna narava. Kar bi 80% kvarno vplivalo na žensko naravo, more biti moški naravi samo preizkušnja mlade moči v 80%. Predstavljajte si za božjo voljo žensko, mlado žensko, ki zjutraj smrdi

po hlevskih odpadkih, ki ima vse zamazano krilo, ki je vsa raztrgana, predstavljajte si jo in povejte, kje je človek, ki bi mogel o taki ženski trditi, da se ne vlačil? In ženske so v obsodbah huješe, ker sovražijo njo, ki spolu dela sramoto s pomanjkljivo in zanikrno toaleto. Vendar je morda najboljša in najbolj poštena deklica. Nihče ne vidi česa tako strašnega na enakem mladem moškem. To mi je izzvan primer, ker nekateri drugi primeri iz živalskega življenja za gospo niso bili dovolj »resni«. Priznam, da so bili primeri realistični — navajal sem po Brehmu življenje divjih kobil in zrebcev, prav tako nekaj iz življenja petelinov — a zanikam, da bi ne bili resni. Prav ta ugovor o neresnosti priča, da ženska narava ne prenese gole resničnosti. Zmerom je njej treba romantičnosti. Ta lastnost poleg tega, da je tudi telesni ustroj neprikladen, tudi onesposoblja ženo, da bi bila vojak. Naj govorim odkritosrčno! Cemu zavijanja? Kako bi bilo po vojašnicah, če bi bile ženske vojaki? Praktična ženska si to zna predstavljati, nadaljnje razglabljanje pa naj nadaljuje zdravnik.

Slab bi bil pravi moški, ki bi se bal poraza po ženski.

Človek se mora zgroziti ob resnosti trditve, da je ženska enaka možu, a še bolj ob zmoti, ki jo ta trditev širi. Ženska narava ni moška. Obe naravi sta na istem traku, ki je samo v sredi — recimo celo: dolgo časa — za oba isti, kolikor se tiče samo človeške narave, a držita vsak v svojo stran, kolikor zadevata samo spol. Zahteva po enakopravnosti se ni rodila iz čustva krivice in ljubezni, zahteva po enakopravnosti ima izvor v dejstvu, da hoče biti žena enaka možu! V raju je hotela biti enaka Bogu, zdaj se je njena zahteva zmanjšala in hoče biti enaka samo možu. Ne izpopolniti sebe, temveč enaka možu! Nazorno povedano: hotela bi, da se moževa črta na traku vsa krije z njeno, bodisi da zahteva, naj se moževa premakne k njeni, bodisi da želi, da bi se njena pomaknila v možovo! Morda je tudi ta zahteva istega izvora, morda je isti izkušnjavec hotel vsejati nemir med možem in ženo, morda je mož, morda je žena v isti satanovi službi kakor v raju? Kdo ve? Za mistika se odpira neomejena možnost razmišljanja. Zanikati mora to misel samo oni, ki veruje le v materijo, a mi kristjani vendar verujemo tudi v uporne zavržene angele.

Ali smeva, gospa, biti odkritosrčna? S tem, da sem opredelil ženske zmožnosti za njeno naravo, s tem sem tudi že povedal, da je govoriti o porazu nesmiselno, če noče tekmovati žena v moških stvareh. In v moških stvareh ne more

tekmovati! Ne rečem, da se ne najde tu in tam možača, ki kadi in pije, pljuje in kolne in ima v strahu moža, ker sem tak primer pri neki razpravi sam videl, a praviloma to ni. »Exemptio firmat regulam«. Vprašajte, prosim, žene, ki so obsojene nekaj zaradi slabih socialnih razmer, nekaj po ozirih do družbe, da skrbce čez dan za svoj kruh, vprašajte jih, ali ne bi v 95% po večini hotele živeti prirodno, družinsko življenje. »Saj smo se zato poročile!« Tem torej ne morejo krojiti čustev samice in ne ločene žene, ker vobče ne more krojiti poročenim ženam vedenje ločena žena.

To, da je narava drugače obdarila žensko, drugače moškega. Kdor bi hotel, da sta v tem enakopravna, ta se moti v bistvu. Nikoli ne more biti žena mož in naj bi bila še tako rada, in nikoli ne more biti mož v nekaterih rečeh ženi enak, naj bi še tako potreboval.

Vzemite samo dejstvo, da redko more oče vdovec oskrbeti otroka sam. Ponavadi mora, prisiljeno mora preskrbeti žensko postrežbo. Imam pa priliko gledati mater, ki ji je mož zapustil štiri otroke, njo bolešno, če ne bolno, brez najmanjših sredstev. Zgodilo se je čudo: vsi štirje otroci so nadarjeni in se šolajo. Ta žena vdova hodi od urada do urada, si pritrjuje od ust, prekroji to in ono, šiva in prešivava. Otroci hodijo snažni in lepo zakrpani v šolo. Marsikje je ta žena zaradi tega že slišala, da vendar ni potrebna, ker se vidi na otrocih, kako jim dobro gre. Nisem še videl takega nadčloveškega dela, kakor ga zmaguje to borno bitje, ki je bilo za moževega življenja samo bolečna stvarca, da si smel hoditi okoli nje le po prstih in je pol moževe plače šlo za zdravnika in zdravila.

In da si videl otroke! Marsikakšna izobrazena »goska«, ki grmi in se cedi o enakopravnosti, bi se mogla tu naučiti, da so žene v nekaterih stvareh nad moškimi. Toda že najmlajši — zdaj že devetleten — raznese zjutraj za pičlo nagrado na mesec za nekaj dinarjev desetim strankam v različnih hišah mleko, preden gre zjutraj v šolo. Tu bi bilo mesto vprašanja: »Kaj pravite!«

Ženske delajo za zahtevami po enakopravnosti usodno napako, ko in kadar zahtevajo iste pravice kot moški v stvareh, ki se tičejo samo moških.

Zahtevajo volivno pravico! Prav, v redu, če bi nas pa tudi prav najnovejši dnevi ne učili, da so nekoga ženske postavile s svojo volivno pravico in s svojimi glasovi na tako mesto, da danes svet glava boli.

Ali je že kdo pomislil, kaj bi bilo, če bi mož moral tako vstajati ponoči k otroku kakor mati. Zgodilo se je že, da je mati prav zaradi tega bila brez spanca, ker ni bilo več otroka v sobi, da pa se je mož najsijajneje počutil, ko je bil otrok v bolnišnici in ga ni motil. In tu ni razvada kriva, temveč bo vsak zdravnik potrdil, da je narava.

Ne more nihče oporekati, da bi bili ljudje na deželi pokvarjeni, a ni se še zgodilo, da bi bila dekleta šla pojoč na vasovanje in fantje ostali doma. Kaj bi bilo, če bi hodile ženske, recimo — celo v blagoslovljenem stanju, — pozno ponoči v gostilno in tam razvijale politiko? Prosim, dajte si to predstavljati!

Gotovo je to, da je moška narava bolj agresivna in da moralni pogršek zapusti v možu manjši vtisek nego v ženi. Naj bom popolnoma odkrit — pristavljam, da ne maram manjšati težine prekrška — toda prestopok, tudi v spolnem oziru, pusti v ženi mnogo več in globljih spominov, morda očitkov vesti, morda celo telesnih sprememb — in ni treba, da je to nosečnost — kakor moškemu.

Mi, literati smo to znali dobro izkoristiti in označiti, čudim se samo, da tega praktični ljudje ne vedo ali pa nočejo vedeti.

Nas može v trenutku izkušnje ne more obvarovati toliko verska zavest kakor pa drugi oziri: spomin na mater, sestro, ženo, otroke, zavest kavalirstva, dana beseda, usmiljenje s človekom, ki je v naši oblasti, ker je ženska na tem, da podleže moški impulzivnosti in je njena pasivnost bila premagana. Zato pravim: Če se kdo spozabi na tuji ženi, naj je to deklica ali ne, ta je večji zločinec ko žena — torej ni enakopravnosti — a težjih sledov pri ženi, ki so tem težji, čim manj je bila ženska pokvarjena po naravi, ne more nihče zanikati. To je narava in ni ga, ki bi mogel naravo popraviti. Samo pokvari jo.

Zato je ves krik po enakopravnosti, če s tem kdo misli enakopravnost z možmi, samo brezmiselna želja, naj bi za božjo voljo vendar bila naša narava drugačna. Nihče tega ne bo spremenil, dokler bo na svetu dvospolnost!

Zahteva po enakopravnosti z možmi ni istovetna z zahtevo po enakovrednosti. Na to zahtevo moremo samo odgovoriti: »Pred Bogom in samo pred Bogom smo vsi enaki, da, pred njim smo vsi enaki! Kdor njega zanika, se zaman bori za enakovrednost.«

Narte Velikonja.

V oceno smo prejeli:

Fran Erjavec, Slovenija in Slovenci. Založila in izdala Slovenska straža v Ljubljani. 1940.

Silva Trdina, V provinci. Drama v treh dejanjih. 1940. Izdala Založba iger v Ljubljani.

R. Hichens-A. Anžič, Alahov vrt. Roman. 1940. Založba »Naša knjiga«. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Dr. Zajc Drago, Problematika inteligenčnih testov. Poizkus merjenja same razumnosti. V Ljubljani 1940. Založila knjigarna Kleinmayr in Bamberg.

Od Akademske založbe v Ljubljani:

Poezija doktorja Franceta Prešerna (A. Pirjevec).

Izbrane pesmi Simona Gregorčiča (A. Pirjevec).

Izbrane pesmi Antona Aškercera (A. Pirjevec).

Stare žalostne (J. Glonar).

Levstik, Beseda Slovincem. Izbral in uredil Joža Glonar. (Pogledi 1.)

Fr. Stele, Umetnost v Primorju. (Pogledi 2/3.)

Fr. Mesesnel, Jožef Petkovšek, slovenski slikar. (Pogledi 4/5.)

Publikacije Leonove družbe:

Občni zbor Leonove družbe je cene za nekatere svoje publikacije znatno znižal. Odslej se prodajajo po teh cenah:

- Slovinci v desetletju 1918—1928.** Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 100 Din, vez. 124 Din.
- Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.** I. knjiga broš. 100 Din, vez. 120 Din (razprodana); II. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; III. knjiga broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; V. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din. — Kdor kupi vse knjige naenkrat, dobi še 20% popusta od cele vsote.
- Dr. Jos. Gruden, Slovenski župani,** broš. à 8 Din.
- Dr. Jos. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitve ljubljanske školiše,** à 25 Din.
- Dr. M. Opeka, Rimski verzi,** à 10 Din.
- Paul Bourget-Kopitar, Zmisel smrti,** à 20 Din.
- Bazin-Iz. Cankar, Gruda umira,** à 30 Din.
- Baar-Hybašek, Zadnja pravda,** à 20 Din.
- P. St. Škrabec, Jezikovni spisi, snopič** à 5 Din.
- Dr. P. Blaznik, Kolonizacija selške doline,** à 30 Din.
- Dr. A. Gosar, Kriza moderne demokracije,** à 3 Din.
- Dr. A. Brecelj, Seksualni problem,** à 3 Din.
- Dr. Kolarič, Miklošič,** à 3 Din.
- Dr. R. Andrejka, Selški predniki J. E. Kreka,** à 20 Din.

V komisiji pri Novi založbi:

- Dr. A. Gosar, Poljedelska statistika,** à 3 Din.
- Fr. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo,** à 24 Din.
- E. Bojc, Slomšek, naš duhovni vrtnar,** à 6 Din.
- Okrožnica Casti Connubii,** à 4 Din.

Naročniki »Časa« dobijo vse knjige 25% ceneje. Naročila naj se pošiljajo na pravo »Časa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 7/I. (Prosvetna zveza).